TÜRK-İŞ TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
KÜTÜPHANESİ

TÜRK-İŞ

TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI
KONFEDERASYONU

Sürekli Devalüasyon

PARA KREDİ VE BANKALAR

Uluslararası Para Sistemi ve Yaygın Enflasyon

TÜRK-İŞ YAYINLARI NO : 113

2.46
ÜR
77
66

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

Ö N S Ö Z

Türk Sendikacılık Hareketi, Toplu İş Sözleşmeleri ile başlayan yeni döneme girmesinden sonra geçen 14 yıla rağmen hala ücretlerle ilgili sorunları, faaliyetlerinin asli amacı olarak sürdürmek durumundadır.

Çünkü hala ücretler, işçiye insanî ihtiyaçlarını karşılayacak genel bir düzeye çıkamamıştır. Gerçi nominal ücretlerdeki artış oldukça iyi görünmektedir. Ancak, fiyatların etkisiyle gerçek ücretler genellikle hala 1963 düzeyi civarında dolaşmaktadır.

Konfederasyonumuzca yapılan araştırma sonucunda bir kez daha ortaya çıktığı gibi; grevlerin büyük çoğunluğunun nedeni yine ücretler olmaktadır. Bu itibarla konu üzerinde gereğince durmanın ve gelişmeleri ayrıntılarıyla takip etmenin zorunlu olduğuna inanmaktayız.

İç Hizmet Yayını olarak hazırladığımız para,banka ve kredi konuları içinde gerçek ücretin yerinin saptanması ve bu alandaki gelişmelere göre sendikalarımızın alacağı tedbirlerin belirlenmesi amacımız olmaktadır.

Ücrette adalet ve yeknesaklığın sağlanması, devlete ait işyerlerinde çeşitli ücret ödemelerinin yarattığı huzursuzluğun giderilmesi konusunda Türk-İş 23. ilkesiyle görev kabul etmiştir. Bu ana konuda yakın geçmişteki gelişmeleri kapsayan bu yayınımızdan sendikacılarımızın gereğince yararlanacağına inanıyoruz. OCAK 1977

Saygılarımızla,

TÜRK-İŞ
İcra Kurulu

İlgisayara işlenmiştir

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi
Tarih:.....
Demirbaş No:.256.....
Tasnif No:.332..46.Sür

332.46
SÜR
1977
0256

TÜRK-İŞ TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU KÜTÜPHANESİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa No.
1- Uluslararası Para Sistemi ve Yaygın Enflasyon	1
2- OECD Ülkelerinde Fiyat Hareketleri	9
3- OECD Ülkelerinde Enflasyon Oranları	10
4- Paramızın Dış Değeri	15
5- Türk Lirasının Değer Kaybı Oranları	20
6- Son Dönemdeki Devalüasyonlar	22
7- Türk Lirası Değerindeki Değişmeler	23 (a)
8- Türk Lirasının Serbest Piyasalardaki Değeri	24
9- Sermaye Piyasası	25
10- Tahvillerin Sektörel Dağılımı	29
11- Şirketlerin Dağıttıkları Kâr Oranı	30
12- Halka Açık Anonim Şirketler	31
13- Bankalar	33
14- Plânlı Dönemde Toplam Mevzuat	34
15- Plânlı Dönemde Toplam Banka Kredileri	35
16- Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı	36
17- Tedavüle Çıkarılan Banknot	37

ULUSLARARASI PARA SİSTEMİ ve YAYGIN ENFLASYON

Uluslararası para sistemi ve sistemin doğurduğu olaylar gittikçe önem kazanmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, Uluslararası para sistemi uygulanan şekliyle enflasyon nedenlerinden birisi halini almış ya da mevcut enflasyonu hızlandırmış, buna karşın yaygın dünya enflasyonu, içinde para sisteminin çalışamayacağı bir ortam yaratarak sistemin çökmesini çabuklaştıran nedenlerden birisini oluşturmuştur.

Bugün bilindiği gibi, tam anlamıyla hukukî bir uluslararası para sistemi yoktur ortada. Yeni bir sistem kurulması için birkaç yıldan beri sürdürülen çalışmalarla da, bazı ilkelerin saptanmasına ve bir takım uygulamalara olanak verilmiş olmakla birlikte, henüz yeni bir sisteme ulaşılmış değildir. Bugün para sistemi yönünden bir geçiş dönemi içinde bulunuyoruz. Yeni sistem için gerekli sayılan koşullar gerçekleştiğinde eskisine göre farklı bir para düzeni de ortaya çıkmış olacaktır.

Bu nedenle para sistemi karşısında enflasyon incelenirken özellikle eski "Bretton Woods" sistemi ve onun son yılları üzerinde durulmalıdır.

Eski sistemin amacı, ekonomik istikrar içinde dünya ticaretinin yeterli ölçüde gelişmesini sağlamaktı. Bu amaçla sistem üç ayak üzerine oturtulmuştu. Üç ayaktan birisi altın, diğer doların altına konvertibl oluşu ve üçüncüsü sabit kambiyo kurları mekanizmasıdır. Bu temeller üzerinde sistem uzun yıllar istikrar içinde görevini yerine getirdi ve ABD doları başlıca rezerv para olarak fonksiyon gördü.

1958 den itibaren dünya yeni bir ekonomik görünüme büründü. II. Dünya Savaşı sonrası imar ve kalkınma hareketi meyvelerini verme dönemine girmişti. Batı Almanya ve diğer ortak pazar ülkeleriyle Japonya dünya ekonomisinde ABD karşısında yer almağa başladılar. Onların da artık konvertibl olan ve değer kazanan paralarıyla dünya birden likidite bolluğuna uğradı. Ayrıca Batı Almanya ve Japon ekonomilerinde verimlilik dolayısıyle milli gelir hızla yükseldi. Böylece 1950 lerin başında birey başına milli gelir ABD'de Avrupadakinin üç misli fazla iken bu oran giderek düştü ve bugün arada çok az bir fark kaldı. (ABD'de $ 6595, Batı Almanyada $ 6215).

./..

Ancak koşulların bu denli değişmesine rağmen, 1960 larda 1946 da işlemeye başlatılan sistem aynen uygulanıyordu.

ABD ödemeler dengesi devamlı ve büyük hacimde açıklar veriyor, altın için birisi resmi-sabit diğeri serbest piyasa fiyatı biçiminde ikili bir fiyat sistemi saptanıyor, bunların yanısıra diğer konvertibl dövizler dolar karşısında değer kazanıyorlardı. Parasal sistemin üç ayağından ikisi altın ve dolar böylece eski niteliklerini kaybediyordu. Süregelen parasal ve ekonomik buhranlar sonucunda 10 Ağustos 1971 de ABD "de facto" dolar standardına geçmiş ve doların altına konvertibilitesini süresiz olarak kaldırmıştır. Böylece sistemin iki ayağı ve dolayısıyla sistem büyük bir sarsıntıya uğradı.

Nihayet uluslararası ekonomik ilişkilerde bozulan dengenin düzeltilmesi yolunda başlıca ülkeler arasında Aralık 1971 de alınan "Smithsonian" kararları ile resmi altın-dolar paritesi ilk kez değiştirilmiş ve o güne kadar görülmemiş ölçüde uluslararası kambiyo kurları ayarlamalarına gidilmiştir. Ancak bunlar dengenin kurulmasına yetmediği için Şubat 1973'de ABD doları yeniden devalüe edildi ve bunu diğer ulusların kambiyo kurlarındaki büyük çapta yeni ayarlamaları izledi. Gene de kambiyo piyasalarına güven gelmedi, spekülatif dolar akımları yoğunlaştı. Sonunda doların piyasalarında artık desteklenmesinden vazgeçildi ve Fransız Frangı, DM, Benelux Frangı ve Danimarka, Norveç, İsveç kronları dolar karşısında ortak dalgalanmaya bırakıldı. Pound ve Liret ise serbestçe dalgalanmaya geçtiler. Bu şekilde "Bretton Woods" sistemindeki üçüncü kol olan sabit kambiyo kuru sisteni de büyük bir hasara uğramış oldu. Bütün bu olayların yarattığı parasal bunalım ve akımlar, ülkelerin parasal dengelerini alt üst etmiş ve enflasyonun ortaya çıkıp, hızlanmasında önemli ölçüde etkili olmuşlardır.

Bazıları parasal sistemin merkezini oluşturan dolar standardını çok iyi çalışan bir enflasyon makinası şeklinde tanımlamışlardır. Ancak, buna karşın Amerika ve İngiltere tamamen zıt bir görüşü savunarak parasal sistemin deflasyonist eğilimli olduğunu çünkü, sistemdeki ayarlama yönteminin daima açık veren ülkeler için konulduğunu, fazla verenleri herhangi bir ayarlamaya zorlamadığını ve sistemin aynı zamanda yeterli hacimde likidite yaratamadığını ileri sürmüşlerdir.

Fakat olaylar bu görüşü yalanlamıştır. Sistem, deflasyonist değil, enflasyonist etki ve eğilim göstermiş, ayrıca likidite yetersizliğine değil aşırı likiditeye yol açmıştır. ./..

Şimdi yaşanılan enflasyonist dönemin belirgin özelliklerine bir göz atalım. Bunlar, enflasyon hızının yıldan yıla giderek artması ve ayrıca enflasyonun bir ülke veya bir bölge içinde kalmayıp hemen bütün dünyaya yayılmış olmasıdır.

Gelişmiş ülkeleri gözönüne alırsak; GSMH deflatörü cinsinden 1960-70 döneminde ortalama fiyat artış hızı %3,5 tur. Hız yükselerek artmış 1973 de %7 ve 1974 te %12 ye çıkmıştır. Örneğin, ABD'de GSMH deflatörü 1960-70 döneminde %2,5 dolayında iken 1974 de %10 un üzerindedir. Japonyada 1960-70 döneminde %5, 1974 de %24, İtalyada 1960-70 döneminde %4,5 1974 de %16 dır. Görülüyor ki, dört yıllık sürede fiyat artış hızları 4-5 misline varmıştır. Türkiye'de de GSMH deflatörü cinsinden son dört yıllık dönemde fiyat hızları beş mislin üzerinde artmıştır.

Bugün yaşadığımız enflasyonun belirgin bir yönü de hemen bütün dünya ülkelerini etkisi altına almış olmasıdır. Gelişmiş, gelişme yolundaki ve az gelişmiş hemen bütün ülkelerde enflasyon salgın halindedir. Az gelişmiş ülkelerde 1972 yılında ortalama %14 olan tüketici fiyatları 1973'de %27 ve 1974 ortalarında %42 artış hızına ulaşmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki süratli enflasyonun izahı sanayileşmiş ülkelerin harp sırası ve sonrası süratli enflasyonlarının izahı ile birleşmektedir. Yeterince vergi toplamanın politik olarak olanaksızlığı ve açığı başka yollarla kapama gereği de enflasyon hızının artmasında rol oynamıştır.

1960 ların ikinci yarısında, Vietnam Harbinin hızlanması ABD ekonomisi üzerinde artan bir yük olmaya başladı. Bu, dünya enflasyonuna ve eski "Bretton Woods" sisteminin bozulmasına yol açtı, aynı dönemde ABD dış ödemeler dengesinde kötüleşmeler başladı ve 1970-72 döneminde ABD dış ödemeler dengesi sıfır seviyesine ulaştı.

Dünya enflasyonu muhtemelen 9.3 milyonluk Özel Çekme Haklarıyla daha da artırılmıştır. Uluslararası bu yeni likidite durumu ABD'nin dış ödemeler dengesi açığını kapatma çabaları sırasında oluşturulmuştur. Gerçekte özel çekme hakları ABD dış ödemeler açığının arttığı ve böylece dolar arzının fazlalaştığı dönemde çıkarılmıştır. Resmi altın mevcutlarının değerlerinin yükseltilmesi sonucu artan rezervler dikkate alınmasa dahi dünya para rezervleri 1969-73 döneminde iki misline çıkmıştır.

./..

Böylece belirttiğimiz güncel enflasyon, özellikle sanayileşmiş büyük ülkelerde ortaya çıktıktan sonra oradan bu ülkelerle ticari ve diğer çeşitli ilişkiler sürdüren bütün ülkelere yayılması bakımından eski enflasyonlara göre daha tehlikeli bir görünümdedir. Ayrıca güncel enflasyon hükümetlerin, içteki enflasyonun başlıca nedeni olarak dıştaki enflasyonu göstermelerine olanak vermiştir ve böylece içteki enflasyona karşı ciddi şekilde tedbir almamalarının özrünü teşkil etmiştir.

Yaygın enflasyonun çeşitli nedenlerini kısaca toplamak istersek, aşağıdaki üç madde ortaya konabilir.

1) Gelişmiş ülkeler sosyo-ekonomik ortamında başlayan değişiklik sonucu aşırı hükümet harcamaları ve aşırı ücret artışı talepleriyle talep ve maliyet enflasyonlarının, enflasyonist beklentilerin de desteğiyle şiddetlenmesi,

2) Uluslararası likiditenin aşırı genişlemesi,

3) ABD de talep ve fiyat gelişmeleri

Bu üç grup enflasyon nedeni inandırıcı bir açıklama için yeterli olmasa bile, herbiri karmaşık dünya enflasyonu sürecinin ögeleri sayılabilir.

Şimdi yaygın enflasyon sürecine uluslararası para sisteminin katkısına geçebiliriz.

Bugün çökmüş durumdaki uluslararası para sisteni hem enflasyonları körüklemiş hem de kendi başına enflasyona yol açmıştır.

Sistemin temellerinden biri, belirttiğimiz gibi, sabit kur düzeni idi. Sabit kurların sadece dövizlerde değil dünya fiyatlarında da istikrar sağlıyacağı kabul edilmişti. Ancak sabit kur düzeni zamanla dejenere olmağa başlamış ve enflasyon yayan ve yaratan bir mekanizma halini almıştır. Sabit kur düzeninin bozulması nedenleri kısaca aşağıdaki şekilde toparlanabilir:

Bir kez sabit kur düzeni, simetrik bir ayarlama mekanizmasının mevcudiyetini ve uygulamasını gerektirir. Yani, ödemeler dengesi açık veren ülkeler yanında, fazla verenler de ayarlama yapmalıdırlar. Ayarlama, açık verenlerin deflasyonist politika izleyerek, ekonomik faaliyetlerini daraltma yoluyla açıklarını elimine etmeleri ile olabilir.

./..

Fazla verenleri ise enflasyonist politika ile dengeye gelmeğe çalışacaklardır. Uygulamada bunun geçerli olmadığı gerçektir. Açık veren ülkeler, açığı kapatmak için ücret ve maaş indirimine gitmemektedir ve bu konudaki bir doktrine göre, dış denge ve sabit dolar kurunu devam ettirmek uğruna iç parasal ve mali politikalar konularında fedakarlık edilemez, bunlar kısıtlanamaz. Şu halde sabit kur uygulaması için gerek sayılan ön şartlar açık veren büyük devletler başta olmak üzere yerine getirilmemektedir. Fazla veren ülkelerde ise ücret ve maaşların yükseltildiği yani enflasyonist bir politika uygulandığı olmuştur. O halde, ayarlama mekanizmasının asimetrik şekilde işlediği ve daha çok enflasyonist yönde çalıştığı sonucuna varabiliriz. Halbuki sabit kurlar fazla enflasyonist olmayan bir ortam gerektirir. Enflasyon hızlandıkça sabit kurun devam ettirilmesi güçleşir ve bu ortamda sabit kur-da ısrar edildiği sürece de enflasyon hız kazanır.

Sabit kurların dejenerasyonu ayrıca ödemeler dengesi açıklarının finansmanında kullanılan yöntemle de desteklenmiştir.

Sabit kur rejiminin bozularak bir enflasyon makinası halini almasında 1960 ların sonlarında kendini iyice belli eden ABD'den dış ülkelere dolar ihracının ve ABD dış ticaret dengesinde başgösteren açıkların da etkisi vardır. Avrupa ve Japonya ekonomilerinin giderek artan verimlilikleri sonucunda ABD dolarının bu ülkelerin paraları karşısındaki göreli değeri azalmıştır. Buna rağmen resmi sabit kurun devam ettirilmesi dolarların büyük hacimlerde söz konusu ülkelere alınmasına yol açmış ve enflasyon hızlanmıştır.

Eş verimlilik düzeyine gelmeleri dolayısıyle ekonomiler ve başlıca paralar arasında yapılması gerekli yapısal ayarlama için ve dolayısıyle paritenin korunması amacıyla ya Avrupa paraları revalüe edilecek, ya ABD doları devalüe edilecek ya da Avrupada bilinçli olarak gereğinden hızlı bir enflasyon sürdürülecektir.

Devalüe edilmesi gereken para ABD dolarıydı ki, dolar dünya ülkelerinin başlıca rezerv parası idi. Dolarla aralarındaki sabit kuru korumak uğruna diğer ülkeler büyük hacimlere varan dolar satın alarak bunları biriktirme durumunda kaldılar. Böylece ekonomiler arası yapısal dengesizlik devam ettirildi , dolar kurunu sabit tutabilmek için piyasalardan boyuna dolar satın alındı ve piyasaya gereğinden çok para çıkarılarak enflasyona yol açıldı ya da zaten varolan enflasyon artırıldı.

./..

Ayrıca, başlıca rezerv paraya karşı duyulan güvensizlikle spekülatif döviz akımları başladı ve spekülatif akımlar yöneldikleri ülkelerde parasal dengeyi bozarak yeni bir enflasyon kaynağı oluşturdular.

Özellikle 1970 ten itibaren büyük hacimlere varan döviz akımları nedeniyle akımın her iki yönündeki ülkenin ödemeler dengesi sarsıntılar geçirmiştir. Amerikada 1970-73 Martı arasında resmi rezerv işlemleri açığı 62 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Bu miktarın sadece 25 milyon cari ve uzun vade sermaye hesaplarıyla ilgilidir. Geri kalan 37 milyar, büyük ihtimalle spekülatif kısa vadeli akımları oluşturmaktadır. Batı Almanya'ya ise gene aynı dönemde giren 78 milyar DM.ın sadece 1/10 kadarı cari işlemler fazlasından ibarettir. Geri kalan 70 milyar olağanüstü bir döviz akımıdır. Sadece 1973 ün Ocak sonu Mart başı arasındaki beş haftada ABD den dışarıya 10 milyar dolar akmıştır. İsviçreye 1971 yazında akan birkaç milyar doları bu ülke para politikasını yaklaşık iki yıl işlemez hale getirmiştir. Sonuç olarak, büyük hacimdeki paralar, çıktıkları ülkede para hacmini pek daraltmamış fakat girdikleri ülkede parasald dengeyi alt üst etmişler ve enflasyonu genişletmişlerdir.

Böylece sabit kur rejimli uluslararası para sisteni çerçevesinde iki çeşit ithal enflasyonu ortaya çıkıyor. Birincisi, bilinen ve olağan sayılabilen cari işlemler açığı nedeniyledir. İkincisi ise, fonların olağanüstü, anormal akımları sonucu meydana gelmiştir. Bu akımların faydası da, zamanında başvurulmamış tedbirlerin, eninde sonunda fakat gecikmiş olarak alınmış olmasıdır. Fakat geciktirilmiş ayarlamalar, denge bozucu bütün döviz akımları ile dünya enflasyon düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır.

Diğer taraftan gene para sisteni çerçevesinde uluslararası ilikidite, yani rezervler 1970 den beri çok hızlı bir artış temposu göstermiştir. Para fonuna üye ülkelerin 1970 başında 78 milyar dolar değerindeki rezervleri 1973 Martında 176 milyara ulaşmıştır. Rezerv cinsleri içinde en hızlı artış dövizlerde olmuştur. Dövizler 32 milyardan 115 milyar dolara fırlamıştır. Rezervlerin bu ölçüde artmasından ABD ödemeler açığının payı 56 milyar dolar civarındadır. Artışın geri kalanının kaynakları Avro-döviz piyasası ve yeni ortaya çıkmış rezerv nitelikli dövizlerdir. Rezerv nitelikli dövizlerin çoğalması da uluslararası likiditenin enflasyonist etkilerinin artmasına yol açmaktadır.

./..

Böylece son 20 yıldan beri ortaya çıkan ödeme dengesizlikleri, açık veren ülkelerde fiyat ve gelirlerin deflate edilerek sabit kurun devam ettirilmesi yerine, yeni bir enflasyonist trendle ya da bir kur değişikliği ile giderilmek istenmiştir. Kısacası ekonmik ve sosyal bütün sorunların hallinde enflasyonist bir çözüm biçimi yapısal ve temelli çözümlere tercih edilmiştir.

Buraya kadar Uluslararası Para Sisteni'nin güncel, yaygın enflasyona katkısı incelendi. Fakat yaygın enflasyonun başlıca sorumlusu bugün artık göçmüş olan uluslararası para sistemideğildir, elbette. Gerçi bu sistem, enflasyonun ülkelerarasında yayılmasında etkili olmuş ve ödemeler dengesi finansmanında gösterdiği müsamaha nedeniyle içteki enflasyonları hızlandırmıştır. Ama asıl enflasyon teşvikçisi rolünü oynayanlar, sistemin özellikleri içinde yer alan denge bozucu sermaye akımları ve otonom rezerv para yaratma hususudur.

Bütün bu faktörlere rağmen gerçek, enflasyonun genellikle ülkelerin kendi iç ekonomi politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıktığıdır. Ülkeler içeride daha iyi bir ekonomik denge sağlayabilselerdi, uluslararası para sisteminin olumsuz yönleri daha az etkili olabilirdi. Ayrıca ülkeler döviz kurlarını ayarlama mekanizmasına daha yerinde ve uygun zamanlarda başvursalardı, kendilerini ithal edilmiş enflasyonun etkilerinden daha çok koruyabilirlerdi ve böylece ekonomik istikrarlarını ihraç etme yoluna zorlanmayabilirlerdi.

Aslında sabit kur sisteminin enflasyona olan kötü etkisini sistemin kurucularında aramamak gerekir. Çünkü sistem konulurken, hükümetlerin enflasyonu tamamen önleyemeyecekleri fakat hiç olmazsa onu belli sınırlar içinde tutabilecekleri var sayılmış ve kurucular eğer enflasyon sürekli var olursa sistemin işlemesinin mümkün olmayacağını söylemişlerdir. Halbuki hükümetlerin enflasyonla savaştaki başarı dereceleri çok değişik olmakla birlikte, hükümetler sabit kurun yaşaması için gerekli ortamı sağlayamamışlar ve enflasyon karşısında başarılı olamamışlardır. Bunun sonucunda da sabit kur sistemi çökmüştür.

Eğer, bu noktada, Türkiye'de enflasyona daha yakından bakmak istersek içinde yaşadığımız enflasyonun daha önceki enflasyondan farklı kaynaklardan beslendiğini ve geçmişte yapılan bazı ekonomik tercihlerden geniş ölçüde etkilendiğini görürüz.

./..

Enflasyon ülkemiz ekonomisinde varlığını sürekli olarak duyuran bir olgudur. Ve 1940-49, 1953-59 dönemlerinde ve 1968 den sonraki yıllarda şiddet kazanmıştır. 1970-74 yıllarında ise ortalama fiyat artış oranı son otuz yılda rastlanmayan bir düzeye çıkmıştır ve bu denli bir enflasyon, ekonomik disiplin düşüncesine dayanan planlama yönteminin uygulandığı bir dönemde meydana gelmiş olması itibariyle kaygı vericidir.

Sonuç olarak, içinde yaşanılan enflasyon olgusuna yakından bakıldığında özellikle iki nokta dikkati çekmektedir. Bunların birincisi, güncel enflasyonun daha öncekilerden oldukça farklı sayılabilecek kaynaklardan beslenmesi, ikincisi ise, güncel enflasyonun geçmişte yapılmış ekonomik seçimlerden alınmış ekonomik kararlardan önemli ölçüde etkilenmiş olmasıdır. Enflasyonu besleyen bu yeni kaynakların bazılarını denetim altına almak zor ya da olanaksızdır. Ayrıca, geçmişte uygulanan ekonomi politikasının ülke ekonomisinde yarattığı sertlikler, enflasyonla savaşmak için başvurulabilecek yolları sınırlandırmaktadır. Ekonominin bu bugün ulaşmış olduğu noktada, istihdam düzeyinin ve kalkınma hızının önemli bir ölçüde düşürülmesini göze alarak fiyat artışlarını sınırlamak ya da daha küçük bir enflasyon oranına uzun bir süre katlanarak istihdam düzeyinin ve kalkınma hızının büyük oranda düşmesini önlemek olasılıkları arasında bir seçim yapmak gerekmektedir. Ancak, hangi yol seçilirse seçilsin, ekonomimizin taşımak zorunda kalacağı yük ağır olacaktır.

Şimdi, OECD tarafından yapılan ve üye ülkelerdeki fiyat artış hızları ve enflasyon oranlarıyla ilgili bir açıklamaya göz atalım.

1962-1972 döneminde 24 OECD üyesi ülkede fiyat artış hızı ortalaması %3,9; Avrupa ülkelerinde %4,5; Ortak Pazar ülkelerinde %4,2 iken Türkiyede %8,6 olmuştur. Fiyat artış hızı ortalaması %11,9 olan İzlanda'dan sonra Türkiye %8,9 ile ikinci gelmektedir.

1973 yılında, yüksek orandaki fiyat artışları sonucu, Türkiye fiyat artış hızı %14,0 e çıkmıştır. Bu oran, İzlanda ve Yunan tan'daki fiyat artış hızlarından sonra üçüncü en yüksek orandır. Aynı yıl toplam OECD ülkeleri fiyat artış hızı %7,9, Avrupa ülkeleri ortalaması %8,6 ve Ortak Pazar ortalaması %8,1 dir.

1974 yılında genel olarak bütün ülkelerde fiyat artışları hızlanmış, OECD ülkelerinde ortalama fiyat artış hızı %13,4'e, Avrupa ülkelerinde %13,1'e, ve Ortak Pazar ülkelerinde %12,7'ye çıkmıştır. 1974 yılında Türkiye'deki fiyat artış hızı %23,8 olmuştur.

1975 yılında Türkiye fiyat artış hızı bir önceki yıla göre yavaşlayarak %21,2 ye inmiş ancak yine de OECD ülkeleri arasında üçüncü sırada yer almıştır. 1975 yılında toplam OECD ülkelerindeki fiyat artış hızı %11,2, Avrupa ülkelerinde %13,1 ve Ortak Pazar ülkelerinde %12,9 olmuştur. 1976 yılının Eylül ayında ise toplam OECD (Avrupa) ve Ortak Pazar için bu değerler sırasıyla %8,1, %10,2 ve %9,9 olarak belirlenmiştir.

./..

OECD ÜLKELERİNDE FİYAT HAREKETLERİ

	Yüzde Artışlar				
	Ortalama 1962-72	1973	1974	1975	Eylül 1976'da Son 12 ay
Kanada	3,3	7,6	10,9	10,8	6,5
Birleşik Amerika	3,3	6,2	11,0	9,1	5,5
Japonya	5,7	11,7	24,5	11,8	9,7
Fransa	4,4	7,3	13,7	11,7	9,7
Federal Almanya	3,2	6,9	7,0	6,0	4,0
İtalya	4,3	10,8	19,1	17,0	17,0
İngiltere	4,9	9,2	16,0	24,2	14.
Avusturya	3,9	7,6	9,5	8,4	7,2
Belçika	3,8	7,0	12,7	12,8	9,3
Danimarka	6,0	9,3	15,3	9,6	9,4
Finlandiya	5,7	10,7	16,9	17,9	13,5
Yunanistan	2,7	15,5	26,9	13,4	12,6
İzlanda	11,9	20,6	42,9	49,1	31,8
İrlanda	5,8	11,4	17,0	20,9	18,9
Lüksemburg	3,4	6,1	9,5	10,7	9,4
Hollanda	5,4	8,0	9,6	10,2	8,1
Norveç	5,1	7,5	9,4	11,7	8,2
Portekiz	6,3	11,5	29,2	20,3	19,1
İspanya	7,1	11,4	15,7	16,9	17,3
İsveç	4,7	6,7	9,9	9,8	9,3
İsviçre	4,0	8,7	9,8	6,7	0,9
Türkiye (x)	8,6	14,0	23,8	21,2	19,3
Avusturalya	3,4	9,5	15,1	15,1	13,9
Yeni Zelanda	5,1	28,3	11,0	14,7	17,2
Toplam OECD	3,9	7,9	13,4	11,2	8,1
OECD (Avrupa)	4,5	8,6	13,1	13,1	10,2
Ortak Pazar	4,2	8,1	12,7	12,9	9,9

(x) İstanbul geçinme indeksindeki fiyat hareketleri alınmıştır.

1975 yılı Mart ayında Amerika ve Japonya'da gıda fiyatlarının düşmesi ve alımların yavaşlaması nedeniyle, 24 OECD üyesi ülkede 1974 Aralık - 1975 Mart dönemi içinde enflasyon oranını yüzde 10 un altında kalmıştır. Ve enflasyon hızının en yüksek olduğu OECD ülkeleri Türkiye ve Yunanistan'dır.

Enflasyon hızları her ülkede değişik gelişmeler göstermiştir. Federal Almanya, Birleşik Amerika, Japonya, İsviçre ve İsveç'te enflasyon, söz konusu dört aylık dönemde yüzde 7 nin altında seyrederken, Finlandiya, Norveç, İngiltere ve bazı Güney Amerika ülkelerinde yüzde 15'in üstüne çıkmıştır. Bu arada en olumlu gelişme İtalya'da izlenmiş ve Şubat ayında yüzde 1.5 olan fiyat artışları Mart'ta yüzde 0,1 seviyesinde kalmıştır.

OECD ülkelerinin Mart 1974-Mart 1975 dönemi ve Mart 1975 teki enflasyon oranları aşağıda gösterilmiştir.

Ülke	Mart 1974 - Mart 1975	Mart 1975
Türkiye	% 25,9	% 2,1
İngiltere	% 21,2	% 2,0
Birleşik Amerika	% 20,3	% 0,1
İtalya	% 20,3	% 0,1
Finlandiya	% 18,5	% 1,6
İspanya	% 18,0	% 0,9
Belçika	% 14,4	% 0,7
Japonya	% 14,2	% 1,0
Yunanistan	% 14,2	% 3,6
Fransa	% 13,5	% 0,8
Danimarka	% 13,4	% 0,8
Norveç	% 11,8	% 1,1
Kanada	% 11,3	% 0,5
Lüksemburg	% 10,5	% 0,7
Hollanda	% 10,3	% 1,5
Portekiz	% 9,7	% 1,0
Avusturya	% 9,2	% 0,4
İsviçre	% 8,3	% 0,4
İsveç	% 7,8	% 0,5
Federal Almanya	% 5,9	% 0,5

./..

1975 Sonbaharından bu yana izlenmekte olan yüksek oranlı artışlar devam etmektedir. Yayınımızın hazırlandığı sırada 1976 yılı ile ilgili son indeks değerleri Ekim ayına ait bulunmaktadır. Bu sayılara göre 1976 yılının 10 aylık döneminde, Toptan Eşya fiyatları indeksindeki artış, bir önceki yılın eş dönemindeki artıştan çok daha hızlıdır. 1975 yılında toptan eşya fiyatlarında artış hızının % 10.4 olduğu gözönünde tutulursa, 1976 yılında fiyatlar, bir önceki yıla kıyasla iki kat'i hızla artmaktadır.

1976 yılına ait fiyat gelişmeleri,1975 yılında fiyatlarda gözlenen eğilimlerden tamamen farklıdır. Hatırlanacağı üzere 1975 yılında sanayi hammaddeleri ve yarı mamullerde yıllık fiyat artışı % 4.9 gibi ılımlı bir ölçüde kaldığı halde, gıda maddeleri ve yemler grubunda artış % 13,5 oranında olmuş idi.

Yine 1975 yılında geçinme indekslerinde artış, toptan eşya fiyatları genel indeksindeki artışın çok üstündeydi. Geçen yıl toptan eşya fiyatları % 10.4 oranında artmasına karşılık Ankara geçinme indeksi % 17,8 İstanbul geçinme indeksi ise % 16.3 oranında artış kaydetmiş idi.

Tüm parasal göstergeler, fiyat artışlarının önümüzdeki aylarda da devam edeceğini hatta daha da hızlanacağını ortaya koymaktadır. 1977 yılı için fiyat artışlarının en az % 30 dolaylarında olacağı tahmin edilmektedir. Gerekli önlemler alınmazsa bu tahmin dahi iyimser kalabilir.

Güncel enflasyonun bu denli etkin olduğunu rakamlarla da gördükten sonra, enflasyonla savaş konusunda yararlı olabilecek bazı noktalar üzerinde duralım.

(1) Para politikasını diğer tüm sorumluluklardan kurtarmak ve böylece toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri tüketici fiyat seviyesine uygun fiyatlarla satın alabilmesini sağlayacak miktarda para arzetme görevi üzerinde konsantre olma imkanını fazlalaştırmak gerekir. Bu yolda hem fiyat seviyesi, hem para miktarı kuralı giderek ve pürüzsüz olarak uygulanabilir.

(2) İş çevrelerine, işçilere ve sendikalara tam istihdam için hükümetlerin ve merkez bankalarının, para arzı kuralından başka bir sorumluluğu olmadığı anlatılmalıdır.

(3) Rekabet teşvik edilmeli, böylece ucuz, dayanıklı ve geliştirilmiş malların piyasaya girişimi kolaylaştırılmalıdır.

(4) Kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkeler kambiyo oranları yeniden gözden geçirilmelidir.

./..

(5) Piyasa mekanizması geliştirilmelidir. Bu, tüketici ve üreticilere bilgiler vermek, vergiler de dahil sun'i engelleri kaldırmak, maddi destekte bulunmak ve ön piyasaların kurulma ve gelişmesini sağla ile mümkündür.

Sonuç olarak enflasyon ve yarattığı etkileri gözdengeçirelim.

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyamızda izlenen ekonomik ve sosyal politikalarda enflasyon, arzu edilmeyen, fakat yüksek istihdam düzeyinin sağlanması ve devam ettirilmesi, büyüme ve kalkınma hızının artırılması, herkese sosyal güvenlik sağlanması, çalışanların insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış düzeyine kavuşturulması, halkın sağlık olanaklarından parasız yararlanmasının sağlanması gibi hizmetleri gerçekleştirmek; 20 nci yüzyılın refah devletini kurmak için ödenmesi kaçınılmaz bir maliyet olarak görülmüş; sürekli bir enflasyon durumu meydana gelmiştir.

Memleketimizde 1963 yılında uygulamasına başlanan beş yıllık kalkınma planlarında hedef olarak alınan kalkınma hızlarının ekonominindenge şartlarını bozmadan sağlanması esas kabul edilmiştir. Gerçekten de, 1963-70 döneminde memleketimizde toptan eşya fiyatları endeksi aylık ortalamaları itibariyle yılda %1, 2-8,1 arasında bir artış göstererek, nisbi dengesini korumuş; 1970 devalüasyonundan sonra toptan eşya fiyatları endeksindeki artış hızlanarak, 1974 yılında %29,8 i bulmuş, 1975 yılında bu oran % 10,1 e düşmüştür.

Mutedil ölçüde bir fiyat yükselmesi tam istihdam seviyesinin muhafazası ve ekonomik kalkınma bakımından olumlu karşılanabilir. Ancak fiyat artışının, 1970 den sonra olduğu gibi, mutedil ölçüyü aşarak devamlı bir hal alması yatırımlara, gelir ve servet bölüşümüne olumsuz etkiler yapar. İthalât artar, ihracat azalır, mal darlığı meydana gelir, spekülasyon artar ve servet tasarruf edip kredi verenlerden, borçlanıp yatırımda bulunanlara, orta sınıftan spekülatörlere geçer. Böylece yükselen enflasyon toplumda gelir ve zenginlik düzeyleri arasındaki farkın büyümesine ve bu suretle hızlı ve kanunsuz bir servet birikimine yol açar. Çünkü enflasyon yatırımları teşvik eder kalkınma hızınıartırmak amacıyla, fakat pahalı olarak alınan makina ve teçhizat dolayısıyla maliyetler artar dolayısıyla fiyatlar artar. Üreticiler, yüksek maliyetlerini talep baskısından yararlanarak kolayca fiyatlara ve tüketicilere aktarabildiklerinden maliyetleri düşürme külfetine pek katlanmazlar. Böylece mal ve hizmet üreten tüm işletmeler için enflasyon yararlı duruma gelir. Ayrıca tüketim ihtiyacını karşılamak için mal arzını artırmak gerekince ithalat artar veya spekülatörler fiyatları artırarak devreye girer, böylece tüm ithalatçı, ihracatçı ve spekülatörler enflasyondan yararlanırlar.

./..

Enflasyondan yararlanan diğer bir kesim de sanayi kesimidir. İşçi ve memurdan alınan vergilerle toplanan devlet gelirleri ve bankaların kalkınmayı teşvik kredileri sanayicilere verilerek yatırımlara dönüştürülür. Sonradan bu sanayiciler vergi indirimi veya muafiyeti gibi teşvik tedbirlerine tabi olurlar. Böylece finansman güçlüklerini yeni sanayici daha çok tüketim dolayısıyla daha çok kâr sağlamak için daha çok teşvik ister. Yeni ödemeler bütçeye yük olacağından enflasyonun artırılması yoluna gidilir. Böylece teşvik edilen sanayici fiyatları artırmakta, işçi ücretlerini ise kısmaktadır. Sonuç olarak işverenler enflasyondan hoşnuttur ve enflasyon doğrudan doğruya tüketici ve sabit gelirlilerin sırtından daha hızlı sermaye yaratılmasına yaramaktadır.

Enflasyonda emek dışı gelirlere oranla emek gelirleri daha da düşmektedir. Çünkü fiyatlardaki artış ücretlerdeki artıştan çok fazladır. Yani ücretlerde nisbi azalma olur. Gerçek ücret geriler, sosyal gelirler (malullük, yaşlılık vb.) ücret artışlarının da gerisinde kalır. Sonuç olarak zararlı çıkan tüketici ve bağımlı çalışan gruplardır.

Likit paranın günden güne değerini kaybetmesi ile halkın satınalma gücü düşecek, alacaklarını zamanında alamayacak, borçlarını vadesinde ödemekte zorluk çekecektir. Yani fiyatların artışı, paranın satınalma gücünü süratle kaybetmesi sabit gelirli ailelerin bütçelerini sarsmaktadır. Beslenemeyen işçinin randımanı düşecek üretim ve dolayısıyla kalkınma da bundan olumsuz yönde etkilenecektir.

Paranın gün geçtikçe değerini kaybetmesi gayrimenkul alımını ve spekülasyonu hızlandırıp ekonomik kalkınmanın gerçek kaynağı olan tasarrufları dondurmaktadır. Çünkü küçük tasarruf sahipleri ellerindeki paranın giderek değerini kaybettiği ve fiyatların hızla arttığı bir dönemde reel olarak tasarruflarını tüketmeye başlamışlardır. Yani düşük gelir dilimleri tasarrufa ayıracak yeni fonlar bulamamaktadırlar.

Enflasyon işveren ve sabit gelirli gruplarını bu denli bir farkla etkilediğine göre, çözüm yolları düşünülmelidir. Ücretleri belirli kriterlere göre otomatikman artırmak, bunun ötesinde artışlar için toplu sözleşmeler uygulamak, memurlar için de aynı şekilde bir yol saptamak bir çözüm olabilir. Ayrıca sosyal gelirlerde bağlandığı günün koşullarına uymalı sonra bunlarda dinamik olarak ayarlamalar yapılmalıdır.

Şimdi, enflasyon karşısında kredi müesseselerini inceleyelim.

./..

Bankalar esas itibariyle hizmet üreten işletmelerdir. Mevduat kabul ederek kredi verirler; ödemelere aracı olurlar; senet tahsili, kıymetli senetlerin muhafaza ve idaresi, müşterilerin nam ve hesabına menkul kıymet alım ve satımı gibi hizmet arzederler.

Enflasyonda genel fiyat seviyesi yükselmektedir. Ancak, memleketimizde ödünç para verme işlerinde ve mevduat kabulünde alınan ve verilen azami faiz oranları ile bankaların müşterileri hesabına yaptıkları hizmetler karşılığında alacakları komisyon ve ücretlerle tahsil edecekleri masrafların mahiyet ve azami hadleri T.C. Merkez Bankası teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile saptanmakta olup, genel fiyat seviyesindeki yükselmeye bağlı değildir. Görülüyor ki, bankaların müşterileri hesabına yaptıkları hizmetlerin fiyatında, mal ve hizmet fiyatlarında olduğu gibi bir yükselme olmamıştır.

Enflasyon daha çok bankaların mevduat ve kredi hacmindeki hızlı büyümeye bağlı olarak alınan ve verilen toplam faiz miktarı arasındaki farkın artmasına, banka hizmetlerinden sağlanan gelirlerin yükselmesine neden olmak; bankaların kırtasiye, haberleşme, personel, kira ve tesis harcamalarının artmasına yol açmak suretiyle bankaların gelir ve giderlerini etkilemektedir.

Enflasyonda bir yandan nakdî gelirler ve emisyonda meydana gelen hızlı büyüme, öte yandan fiyat yükselmelerinin kredi taleplerini artırması sonucu bankaların mevduat ve kredi hacmi hızlı bir artış gösterir. Bu hal bankalar tarafından alınan ve verilen faiz hadleri arasında bir fark olmasa bile, mevduat ve kredi hacmindeki gelişme hızının artması sonucu kredilerden alınan toplam faiz miktarı ile mevduata ödenen toplam faiz miktarı arasındaki farkı artırır. Ayrıca enflasyon mevduat ve kredi hacmindeki büyümeyi hızlandırarak ve banka hizmetleri karşılığı alınan ücret ve komisyon miktarını artırarak bankaların kârlarına olumlu bir yönde etki yapmaktadır. Ancak, enflasyon bankaların öz sermaye ve ihtiyat akçe ve karşılıklarının reel değerlerinin düşmesine yol açmaktadır. Çünkü para değerinin devamlı olarak erimesi sonucu mevduatın reel değeri düşmektedir. Memleketimizde bankaların sanayi, madencilik, enerji, ulaştırma vb. alanlardaki iştirakleri, Bankalar Kanununun 50 nci maddesi uyarınca sahip oldukları hizmet binaları öz kaynaklarının reel değerini koruma bakımından önemli bir fonksiyon ifa etmektedir. Bununla beraber bankaların bilançolarında kuruluş veya inşa yılı değeri üzerinden gözüken iştirak ve hizmet binaları gizli rezervlere yol açmakta, iştirak ve hizmet binalarının gerçek değerlerinin saptanması mevcut mali mevzuat karşısında önemli problemler ortaya çıkarmaktadır.

./..

PARAMIZIN DIŞ DEĞERİ:

Paramızın dış değerinde son üç yılda olan gelişmeleri ve sonuçlarını incelemeye, enflasyon ve devalüasyon arasındaki ilişkilere bir göz atmakla başlayalım.

Devalüasyon, enflasyonu önlemek için başvurulan bir yoldur ve bir milli paranın dış değerinin düşürülmesidir. Yani yerli mallar dışarıya karşı ucuzlatılır böylece yabancı ekonomiler, aynı para ile daha fazla yerli mal alacaklar, ihracat artacak buna karşın, yabancı piyasa pahalılanmış olacağından ithalat kısılacaktır. Bu da ticaret hadlerini lehe çevirecek ve sonuç olarak ödemeler dengesi açığı kapnacaktır. Fakat bu ancak teoride böyledir. Türkiyede yapılanbir devalüasyonun sonucu ancak dış ticaret açığının büyümesi olacaktır. Çünkü ihracat artıp, ithalat azalır amaucuz fiyatla hammadde ihracatı artar ve pahalı fiyatla mamul madde ithali artar.

Ayrıca, devalüasyon genellikle enflasyon nedenidir. Pahalı olarak alınan makina ve teçhizat, maliyeti artırır bu fiyatları artırır ve sonuçta gene enflasyon ortaya çıkar. Görülüyor ki, Türkiyede yapılan bir devalüasyon ne enflasyon önleyici olarak ne de diğer konularda yararlı olmamaktadır.

Sonuç olarak, günümüzde enflasyonist baskıyı doğuran önemli nedenlerden biri de, ulusal paraların değerinde devalüasyon ya da revalüasyon şeklinde yapılan değişikliklerdir. Özellikle büyük endüstrileresahip ülkelerin devalüasyona başvurması, bir anda küçük endüstri ülkelerinin dış ticaret hadlerini tersine çevirmekte ve bu ülkelerde maliyet ve fiyat artışlarına neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak da söz konusu ülkelerde bir ücret fiyat yarışı başlamakta bu da enflasyona yol açmaktadır.

Şimdi, Türk parasının dış değerindeki değişmelere göz atalım.

Ticaret Bakanlığı Konjonktür ve Yayın Müdürlüğü'nün istatistiklerine göre, 1970 yılında 145,7 olan toptan eşya fiyatları endeksi 1975 yılına kadar şöyle bir değişme göstermiştir:

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Toptan Eşya Fiyatları (1963=100)	145,7	168,9	200,1	240,1	311,8	343,2
Önceki Yıla Göre Değişme %	6,7	15,9	18,0	20,5	29,9	10,1

./..

Bu artışlara karşı, Türk Parasının satın alma gücünde de düşmeler meydana gelmektedir. Türk parasının 1963-72 yılları arasında değerinden % 50 sini kaybettiği öne sürülmüştür.

Yapılan devalüasyonlara gelince, 1971 yılında yapılan dolar devalüasyonunda, TL.nin dış değeri değiştirilmemiş ve 10 Ağustos 1970 tarihinde kabul edilmiş olan $ 1 = 15 TL. yerine $ 1 = 14 TL. paritesi uygulanmaya başlanmıştır. Fakat 1973 devalüasyonunda TL. dolarla birlikte % 10 oranında devalüe edilerek $ 1 = 14 TL. paritesi aynen muhafaza edilmiştir. Böylece TL.nin dış değeri dolarla beraber aynı zamanda ve aynı oranda düşürülmüş olmaktadır.

Fakat bu arada önemli bir sorun ortaya çıkmıştır. Dış piyasalarda doların değeri düşerken, Türkiyedeki resmi hızı değişmeyip, eskiden olduğu gibi bir dolar 14 TL.üzerinden işlem görmektedir. Oysa dış piyasalarda bir doların değeri 12 lira ile 12.5 lira arasında değişmektedir. Böylece doların dışardaki değeri ile Türkiyedeki değeri arasındaki yaklaşık olarak 2 TL.lik farktan yararlanan fırsatçılar haksız kazanç sağlamaktadırlar.

Devalüasyon konusunda önemli bir noktada devalüasyonun stok artışlarıyla yakından ilgili olmasıdır. Özel sektöre ait stok değişme bilgilerinin ortaya çıkardığı ilk bulgu, devalüasyondan hemen önce özellikle hammadde ve malzeme stoklarında büyük bir artışın olduğudur. Bu 1970 Ağustos devalüasyonundan önce de, 1973 devalüasyonundan önce de böyle olmuş devalüasyonlardan sonra stoklarda önemli azalmalar meydana gelmiştir Stokların eritilmesi için etken tedbirler almak hem özel sektörün devalüasyon baskılarını yok etmek hem de fiyat istikrarını sağlamak bakımından gereklidir.

1973 yılı Dünya para sistemi için önemli bir yıldı. Mark'ın revalüasyonu ve doların devalüasyonu önemli dalgalanmalara yol açtı. Fakat 1974 başında dolar yeniden güçlenmeye başladı ve değeri yükseldi.

Bu arada Türk lirasında meydana gelen önemli gelişmelerden biri 1973 Ekiminde seçimlerden 2 gün önce TL.nin değerinin dolaylı olarak değiştirilmesidir. Yeni bir kararnameyle ihracatta vergi iadesi oranları değiştirilmiş, yüksek oranda vergi iadesinden yararlanmak için büyük miktarda, ihracat yapma şartı da konulmuştur. Böylece aynı ürünü ihraç eden küçük ve büyük ihracatçıların, farklı döviz kurlarıyla muamele görmeleri sağlanmıştır. Böylece hükümet, bazı ürünlerin üzerindeki vergi iade oranını % 5 oranında düşürerek gizli ve kısmi bir revalüasyona gitmiştir. Böyle bir kararname ile özellikle ticaret kesiminin istekleri karşılanmış olmaktadır.

1974 te Türk lirasının değerindeki en önemli değişiklik 1 Amerikan dolarının alış fiyatının 14 TL. yerine 13.50 TL.na indirilmesidir. Bu % 3.5 bir yükselmedir. Doların geçirdiği sarsıntılardan ve %10 oranında değer kaybından sonra konvertibl bütün paralar dolara karşı dalgalanmaya bırakılmış ve bunlar dünya piyasasında gerçek değerlerini bulmuşlardı. Türk parası konvertibl olmadığından böyle bir işleme uğramadı. Ancak ekonomik yasalar, hukuki yasalara benzemediğinden kendi faaliyetlerini kendileri ayarlamaktadırlar. Türk lirası da Amerikan dolarındaki değer düşümünden sonra serbest piyasa da değer kazanmaya başlamış, ve piyasada dolar resmi kurun altında muamele görmüştür. Dolardaki kötü yönlü kapırdanmalar önceden sezilmiş ve Merkez Bankasınca yapılan bir uyarıdan sonra sahip olduğumuz 2 milyar doları aşan döviz rezervimizdeki dolar rezervleri çözülerek bunların yerine Alman Markı ve İsviçre Frankı konulmuştu. Bu sayede Amerikan doları %10 düşürüldüğü zaman Türkiyenin rezervleri daha da değer kazanmıştır.

Türk lirasının değerinin dolara karşı yeniden saptanması, Tl.nin bağımsızlığını kazanmasına, bundan böyle Türk lirasının değerinin dolara bağlı olarak hesaplanması zorunluğunun ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Bu yeni karar, dolar bölgesinden yapılan ithalatta %3.5 ta olsa bir ucuzluk getirecek, özellikle kamu yatırımlarında daha geniş bir olanak sağlayacaktır. İhracatta uygulanan kur garantisi saklı kaldığından, ihracatçıların zarar etmesi de söz konusu değildir.

1975 te paramızın değeri hiçte 1974 sonlarındaki gibi iç açıcı bir durum göstermemektedir.

Türk lirasının dış piyasalardaki değerinin göstergesi Frankfurt, Zürih ve Beyrut Borsaları da Zürih Dış Ticaret Bankasının Şubat 1975 için yayınladığı "yabancı paraların satış rayiçleri"ne göre Türkiyede resmi fiyatı 13.85 TL. olan 1 A.B.D. doları dış piyasalarda 14.60 TL. sından işlem görmektedir. Bu, Türk lirasının yabancı borsalarda değer kaybettiğini göstermektedir.

Frankfurt, Zarih ve Beyrut piyasalarında Nisan ayının son haftası için alınan bilgilere göre, piyasa kuru resmi kurun daha üstünde teşekkül etmesine rağmen, uzun süredir devamlı değer kaybeden Türk lirası, ilk defa değer kazanmış bulunmaktadır.

./..

Frankfurt Borsasında paramızın değeri işçi dövizlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Paramızın değeri teşekkül ederken Zürih Borsasında Avrupa ile olan ticari ilişkilerimizin, Beyrut Borsasında ise güney komşularımızla olan gayriresmi hayvan ve altın ticaretinin etkisi altında bulunmaktadır.

17 Nisan 1975 de Türk lirası, 1 ABD Dolar karşılığı 13.85 TL.ndan 14.00 TL.na düşürülerek %1.6 oranında devalüe edilmiştir.

Avrupa piyasalarında 4 Nisan 1975 te 1 ABD doları karşısında 15.00 üzerinden işlem gören Türk lirası, Nisan ayının ikinci haftası sonunda resmi kuru aşan %8 lik bir değerlenme göstermiş ve 2 Mayıs itibariyle 1 ABD doları karşısında 13.80 TL. üzerinden işlem görmeye başlamıştır. 2 Mayıs-30 Mayıs arası ABD doları karşısında %5.1 oranında değer kaybeden ve 1 ABD doları = 14.50 TL. üzerinden işlem gören paramız, 6 Haziran itibariyle ABD dolarına göre %1.4 oranında değer kazanmış ve 1 ABD doları karşısında 14.30 TL. üzerinden işlem görmeye başlamıştır. Ancak, ABD doları karşısında Türk lirasının bu piyasa değeri halen 14.00 olan resmi kurunun altındadır.

Türk lirası, piyasa değerinin takip edildiği Frankfurt, Zürih ve Beyrut Borsalarında ise 1975'in ilk üç ayı içerisinde Alman Markı, İsviçre Frangı ve Lübnan lirası karşısında önemli ölçüde değer kaybetmiştir. Bunun sonunda bu dönemde Türk lirasının Alman Markı ve İsviçre Frangı karşısındaki resmi değeri yapılan ayarlamalarla düşürülmüştür. Nisan 1975 ten sonra ise Türk lirası Frankfurtta %9.4, Zürihte %3.7 ve Beyrut'ta %7.7 olarak dikkat çekici bir biçimde değer kazanmış ve alış değerleri resmi kurun altında olmakla birlikte, paramız satış değeri Frankfurt ve Beyrut'ta resmi kurun üstüne çıkmıştır.

Türk lirası Haziran sonunda ise Avrupa piyasalarında ABD Doları karşısında ödemeler dengemizde ortaya çıkan olumsuz gelişmeye ve ABD dolarının kıymetlenmesine bağlı olarak, %2.1 oranında değer kaybetmiştir.

8 Temmuzda, Türk lirası ABD doları karşısında %2 oranında devalüe edilmiştir. 17 Nisandaki ilk devalüasyondan sonraki bu ikinci devalüasyon kararının, ABD dolarının uluslararası para piyasalarında diğer yaralar karşısında değer kazanması üzerine alındığı açıklanmıştır. Daha önce serbest piyasada ABD doları karşısında %2.1 değer kaybına uğrayan Türk lirasının yeni ayarlamasına göre, 1 ABD doları karşılığı 14.25 TL. olarak saptanmıştır.

./..

Türk lirası ABD doları karşısında %2 oranında devalüe edildikten sonra 11 Temmuz 1975 itibariyle Avrupa piyasalarında ABD doları karşısında %0,3 oranında değer kaybetmiştir. Buna göre paramız 20 Haziran 1975 tarihinden bu yana ABD doları karşısında %4,4 oranında değer kaybetmiş bulunmaktadır.

Temmuz ayında ise, Türk lirasının dış piyasa değeri izlendiği serbest piyasalarda önemli ölçüde değerlenmiştir. Efektif para ile ilgili olan bu değerlenmenin yaz aylarında yurda dönüş yapan işçilerimizin ve ülkemizi ziyaret etmek isteyen yabancı turistlerin yanlarında Türk lirası getirmek endişesiyle artan taleplerinden doğduğu belirtilmiştir.

Ağustos ayının ilk yarısında ise, Türk lirası yeniden değer kaybetmeye başlamıştır. Gene efektif para ile ilgili olan bu değer kaybı talep azalmasıyla ortaya çıkmıştır.

ABD dolarının uluslararası para piyasalarında öteki paralar karşısında değer kazandığı gerekçesiyle Maliye Bakanlığınca yayınlanan 14 Ağustos 1975 gün ve 7 sayılı Tebliğ uyarınca yapılan ayarlama ile Türk lirasının ABD doları karşısındaki değeri %1.8 oranında devalüe edilerek, ABD doları için uygulanmak üzere dolar paritesi, 1 ABD doları karşılığı 14.25 TL.den 14.50 TL.na çıkarılmıştır. Böylece Türk lirası ABD doları karşısında 1975 yılında üçüncü kez devalüe edilmiş olmaktadır.

28 Ağustos 1975 ten itibaren geçerli olmak üzere gene ABD dolarının uluslararası para piyasalarından değer kazandığı gerekçe gösterilerek Maliye Bakanlığınca yayınlanan 8 nolu tebliğ uyarınca Türk lirasının ABD doları karşısındaki değeri dört buçuk aylık bir süre içinde dördüncü kez düşürülmüştür. Bu devalüasyon ile 1 ABD doları karşısında Türk lirasının alış kuru 14.75 TL. olarak saptanmıştır.

Paramızın, dış piyasa değerlerinin izlendiği merkezlerde, Ağustos ayı sonu itibariyle önemli ölçüde değer kaybetmeye başladığı saptanmıştır Bunun nedeni, yabancı piyasalarda resmi kanallar dışında Türk lirasına olan talebin azalması, buna karşın yabancı paralara karşı talebin artmasına bağlanmaktadır. Ayrıca, Eylül sonuna doğru paramız, dolara karşı değer kaybetmeye devam etmiştir. Bu duruma da, arka arkaya yapılan küçük oranlı devalüasyonlara yenilerinin ekleneceğine ilişkin beklevişler ile doların diğer paralara karşı sürekli değerlenmesi neden olmuştur.

./..

İsviçre dış ticaret bankasınca yayınlanan Dövizler bülteninde belirtildiğine göre Türk lirası işlem gördüğü Avrupa piyasalarında ABD doları karşılığındaki resmi paritesinin %15 oranında altında işlem görmektedir. Daha önce belirtildiği gibi en son ayarlamaya göre 1 ABD doları = 14.75 TL.dir. 26 Eylül 1975 tarihine göre ise Türk lirası Avrupa piyasalarında dolar karşısında 17.00 TL. üzerinden işlem görmektedir.

Türk parasının özellikle ABD doları karşısında ortaya çıkan değer kaybına aşağıda belirtilen unsurlar önemli derecede etkin olmuştur.

(1) Türkiyenin dış ticaret açığının Eylül 1975 itibariyle 2,5 milyar liraya ulaşmış bulunması,

(2) 1975'in ilk altı ayında Dövize çevrilebilir mevduat (DÇM) yoluyla gelen döviz kredileri ve çeşitli uluslararası kuruluşlardan aldığı döviz borçlarının yaklaşık 1 milyar dolara yükselmesi,

(3) İç ticaret dengesinin bozulması ve piyasada devalüasyon söylentilerinin önlenememesi.

Türk parasının resmi değeri 28 Ekim tarihli itibariyle yeniden düşürülerek bir ABD doları karşılığı 15 TL. olarak saptanmıştır. Böylece, Nisan ayından bu yana yapılan küçük devalüasyonlar karşılığı 1 ABD doları karşısında Türk lirasının değeri 13.85 TL.dan 15.00 TL.ya düşürülmüş olmaktadır.

Bilindiği gibi, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile aramızdaki anlaşma nedeniyle büyük çapta bir devalüasyon yapamayan Hükümet, ancak kısa aralıklarla paramızın değerini ABD doları karşısında küçük oranlarda düşürmektedir. Nitekim son yapılan %1.7 oranındaki devalüasyon Nisan ayından beri yapılan beşinci devalüasyon olmaktadır. Yapılan beş devalüasyon ile liranın değeri ABD doları karşısında %8 oranında düşürülmüştür.

Türk lirasının değerinde 17 Nisan 1975 tarihinden beri yapılan değişiklikler ve değer kaybı oranları şöyledir:

Tarih	Eski Kur	Yeni Kur	yüzde olarak değer kaybı
17 Nisan 1975	1 $ = 13.85 TL.	1 $ = 14.00 TL.	1.10
8 Temmuz 1975	1 $ = 14.00 TL.	1 $ = 14.25 TL.	1.80
14 Ağustos 1975	1 $ = 14.25 TL.	1 $ = 14.50 TL.	1.70
28 Ağustos 1975	1 $ = 14.50 TL.	1 $ = 14.75 TL.	1.70
28 Ekim 1975	1 $ = 14.75 TL.	1 $ = 15.00 TL.	1.70
15 Mart 1976	1 $ = 15.00 TL.	1 $ = 15.50 TL.	3.33
2 Nisan 1976	1 $ = 15.50 TL.	1 $ = 16.00 TL.	3.23
27 Ekim 1976	1 $ = 16.00 TL.	1 $ = 16.50 TL.	3.12
Toplam :			17.85

./..

Türk lirasının resmi değeri Nisan ayından sonra devamlı olarak düşürülürken, bir yandan da paramız serbest piyasada dolara karşı dalgalanmakta, ancak sürekli olarak değer kaybetme eğilimi göstermektedir.

Türk lirasının serbest piyasa değerinin izlendiği merkezlerden Kasım ayı içinde alınan bilgiler, paramızın serbest piyasada değerinin resmi kur değerinin %10 dolayında altında olduğunu ortaya koymuştur. Ekim ayı içinde Alman Markı karşısında serbest piyasada sürekli gerileyen paramız, 28 Ekim 1975 tarihindeki %1.7 oranındaki devalüasyondan sonra, ABD doları karşısında da %1.5 oranında değer kaybetmiştir. Beyrut'ta solcu müslümanlar ile sağcı Hıristiyanlar arasındaki çatışmalar nedeniy paramızın Lübnan lirası karşısındaki durumunu saptamak olanağı bulunmazken, İsviçre Frangı karşısında %3.8 oranında bir değer kaybı izlenmiştir.

1975 yılı sonlarına doğru, Kurban Bayramı ve Yılbaşı nedeniyle yurda izinli olarak gelen işçilerimizin Türk lirası talep etmelerinden dolayı Türk lirası değerlenme eğilimi göstermiş; ancak bu talebin ortadan kalkmasıyla paramız serbest piyasada gerilemeye başlamıştır.

15 Mart 1976 tarihinde Türk Lirası ABD doları karşısında % 3.3 oranında devalüe edilerek değeri 15.00 TL.ndan 15.50 TL.na düşürülmüştür. Türk lirasının değeri, Dünya para borsalarındaki dalgalanmalara uyum sağlayacak şekilde, diğer paralara karşıda ayarlanmıştır.

2 Nisan 1976 tarihinde paramızın ABD doları karşısındaki değeri % 3.2 oranında devalüe edilmiş ve 1 ABD dolarının karşılığı 16.00 TL.sı olarak belirlenmiştir.

Bilindiği gibi Uluslararası Para fonu, üye ülkelerin % 2 yi aşan kur ayarlamaları konusunda "izin" almalarını şart koştuğundan, 15 Mart tarihinde yapılan ayarlama gibi bu son ayarlamanın da Uluslararası Para Fonu'nun bilgisi dahilinde ve Avrupa piyasalarındaki iniş-çıkışlara bağlı olarak yapıldığı ifade edilmiştir.

Türk lirasının 15 Mart ve 2 Nisan tarihlerinde üst üste devalüe edilmesi yanında, paramızın serbest piyasada ABD dolarına karşı değer kazanması, Türk lirasının ABD doları karşısındaki resmi ve serbest piyasa kurları arasındaki farkın azalmasına sebep olmuştur. Son ayarlamadan sonra resmi kur ile serbest piyasa kuru arasındaki fark 90 kuruş yani % 5.6 düzeyine düşmüştür. Farkın % 10 un altına düşmüş olması, uluslararası ölçütlere göre Türk lirasının "devalüasyona aday paralar" arasından kurtulmasına neden olmuştur.

./..

Öte yandan, serbest piyasada Alman Markına karşı durumunu korumakta olan paramız, Mark karşısında da aşağı yönde ayarlanınca, serbest piyasada resmi kur değerinin 25 kuruş üzerinde işlem gören bir düzeye oturmuştur. Bu durumun, özellikle Federal Almanya'daki işçilerimizin tasarruflarını yurda göndermelerini teşvik edeceği umulmuştur. Ancak Nisan ayı içinde paramız serbest piyasada Alman Markı karşısında gerileme göstermiş ve yurda gönderilen işçi dövizlerinde hızlanma olmamıştır.

1976 yılı başından beri serbest piyasada ABD Doları karşısında istikrarlı bir görünümü olan Türk Lirasının Haziran ayı içinde değeri düşmüştür. Bu arada paramız, İsviçre Frangı ile Alman Markı Karşısında da değer kayıplarına uğramıştır.

28 Ekim 1976 tarihinde Türk Lirasının değeri ABD Doları karşısında % 3 oranında düşürülerek 1 ABD Doları karşılığı 16.50 TL. olarak saptanmıştır. Buna paralel olarak Türk lirasının diğer paralar karşısındaki değerinde de ayarlamalar yapılmıştır.

MİLLİYETÇİ CEPHE DÖNEMİNDEKİ DEVALÜASYONLAR

Paranın Cinsi	MC Başlangıcı	Bugün	Devalüasyon Oranı	İşçi Dövizi
Dolar	13.85	16.50	19.1	26.0
Alman Markı	5.95	6.85	15.1	22.1
İsviçre Frangı	5.60	6.80	21.4	28.8
Belçika Frangı	.40	0.44	11.2	18.0
Hollanda Florini	5.77	6.50	12.7	19.5
Norveç Kronu	2.09	3.12	49.3	58.3
Danimarka Kronu	2.53	2.80	10.7	17.4
İsveç Kronu	3.48	3.90	12.1	18.9

./..

TL.DEĞERİNDEKİ DEĞİŞMELER

		A.B.D. Doları	Alman Markı	Sterlin	Fransız Frankı	İsvicre Frankı	Avusturya Şilini	Belçika Frankı
1974	1 Ocak	14.00	5.25	32.30	3.04	4.34	0.72	0.35
	24 Ocak	-	-	-	2.80	-	-	-
	6 Şubat	-	-	-	-	-	-	-
	14 Mayıs	13.50	-	-	-	-	-	-
	20 Eylül	13.85	-	-	2.88	4.00	0.74	-
	30 Eylül	-	-	-	-	-	-	-
	4 Kasım	-	-	31.81	2.90	4.77	-	0.30
	27 Kasım	-	5.65	-	2.93	5.21	0.79	0.37
1975	13 Ocak	-	5.77	32.45	3.13	5.38	0.81	0.39
	30 Ocak	-	5.95	33.00	3.28	5.60	0.84	0.40
	6 Mart	-	-	-	3.26	-	-	-
	17 Nisan	14.00	-	-	-	-	-	-
	13 Mayıs	-	-	-	3.41	-	-	-
	21 Haziran	-	-	32.32	3.48	-	-	-
	4 Temmuz	-	-	32.05	-	-	-	-
	8 Temmuz	14.25	-	-	-	-	-	-
	14 Ağustos	14.50	-	-	-	-	-	-
	28 Ağustos	14.75	-	-	-	-	-	-
	20 Eylül	-	-	-	-	-	-	-
	28 Ekim	15.00	-	-	-	-	-	-
	31 Aralık	15.00	5.95	32.05	3.48	5.60	0.84	0.40
1976	31 Ocak	15.00	5.95	31.05	3.48	5.60	0.84	0.40
	16 Mart	15.50	6.15	30.00	3.40	6.12	-	-
	2 Nisan	16.00	6.40	29.90	3.35	6.35	0.88	0.41
	27 Ekim	16.50	6.85	26.40	3.33	6.80	0.96	0.44

TL.DEĞERİNDEKİ DEĞİŞMELER

		Hollanda Florini	Norveç Kronu	Danimarka Kronu	İsveç Kronu	100 İtalyan Lireti	Kanada Doları
1974	1 Ocak	5.03	2.43	2.23	3.07	2.28	14.10
	24 Ocak	-	-	-	-	-	-
	6 Şubat	-	-	-	-	2.14	-
	14 Mayıs	-	-	-	-	-	-
	20 Eylül	-	-	-	-	-	-
	30 Eylül	-	-	-	-	2.09	-
	4 Kasım	5.17	2.47	2.29	3.11	2.04	13.85
	27 Kasım	5.40	2.59	2.40	3.25	-	-
1975	13 Ocak	5.56	2.67	2.44	3.40	2.12	-
	30 Ocak	5.77	2.79	2.53	3.48	2.16	-
	6 Mart	-	-	-	-	-	-
	17 Nisan	-	-	-	-	-	-
	13 Mayıs	-	-	-	3.52	2.24	-
	21 Haziran	-	2.85	2.57	-	-	-
	4 Temmuz	-	-	-	-	-	-
	8 Temmuz	-	-	-	-	-	-
	14 Ağustos	-	-	-	-	-	-
	28 Ağustos	-	-	-	-	-	-
	20 Eylül	-	2.65	2.45	3.35	-	-
	28 Ekim	-	-	-	-	-	-
	31 Aralık	5.77	2.66	2.45	3.35	2.21	13.85
1976	31 Ocak	5.77	-	-	3.35	2.21	13.85
	16 Mart	-	2.75	-	3.48	1.90	15.50
	2 Nisan	5.96	2.91	2.64	3.65	-	16.25
	27 Ekim	6.50	3.12	2.80	3.90	1.90	16.95

TÜRK LİRASININ SERBEST PİYASALARDAKİ DEĞERİ

AVRUPA DÖVİZ BORSALARI	1975					1976		
	4 Nisan	2 Mayıs	18 Temmuz	5 Eylül	31 Ekim	26 Mart	29 Haziran	17 Aralık
1 ABD Doları karşılığı TL.	15.00	13.80	14.15	15.75	16.75	16.90	17.05	18.50
Türkiye'de resmi kurdan:								
1 ABD Doları karşılığı TL.	13.85	14.00	14.25	14.75	15.00	15.50	16.00	16.50

FRANKFURT'DA	1973	1974	1975	1976		
	28 Aralık	17 Aralık	30 Aralık	31 Mart	30 Haziran	14 Aralık
100 TL.karşılığı DM.	17.00	15.75	13.75	13.25	15.00	12.00
1 DM karşılığı TL.	5.1300	5.3333	5.9701	6.1539	5.8825	6.8965
Türkiye'de resmi kurdan:						
100 TL. karşılığı DM.	13.49	13.18	16.32	15.79	15.17	14.17
1 DM karşılığı TL.	5.2550	5.6500	5.9500	6.1500	6.4000	6.8500

ZÜRİH'DE	1973	1974	1975	1976		
	28 Aralık	30 Aralık	30 Aralık	31 Mart	30 Haziran	27 Aralık
100 TL. karşılığı İsv.Fr.	21.90	17.25	15.50	14.55	13.00	13.25
1 İsv.Fr.Karşılığı TL.	4.5500	5.7142	6.2027	6.8027	7.0422	7.4626
Türkiye'de resmi kurdan:						
100 TL. karşılığı İsv.Fr.	22.37	18.62	17.34	15.86	15.29	14.28
1 İsv.Fr.karşılığı TL.	4.2400	5.2150	5.6800	5.1200	6.3500	6.8000

Sonuç olarak, Türk parasının şu andaki durumuna bakalım. Dövize çevrilebilir mevduat (DÇM) hesabının 1.7 milyar dolara ulaşması ve döviz rezervlerimizin 1 milyar dolar civarında bir seyir izlemesi nedeniyle, ödemeler dengesi içinde en fazla açık veren dış ticaret dengesini düzenlemek üzere yüksek oranlı bir devalüasyon yapılması yolunda baskılar vardır.

Oysa, devalüasyon ödemeler dengesi açığına köklü bir çözüm getirmekten uzak yüzeysel bir tedbirdir. Gerçekte sorunun çözümü temelde bir dizi yapısal değişmeyi gerektirmektedir.

Aslında devalüasyon, bizim gibi gerek yatırımları gerekse yerli sanayiin hammaddesi yönünden dışarıya dönük ülkeler için hiç de yararlı değildir. Hatta, devalüasyon işlemlerinin yarattığı sosyal ve iktisadi dengesizlikler daima siyasi bir huzursuzluğu da peşlerinden getirirler. Böyle huzursuzluklar yaratması muhtemel bu devalüasyona gitmek yerine, fiyatlarda istikrar yaratmayı sağlamak, cari harcamalara tasarruf getirmek, üretimi artırıp ihracatı teşvik etmek, spekülatif ithalat olanaklarını önlemek ve hatta gerektiğinde borçlanmaya bile başvurup dış ödemeler dengede tutmak, daha isabetli bir davranış olacaktır.

Kısaca, Türkiyede bu yıl herşeyden önce enflasyon oranını %15 civarında tutacak bir para politikası izlenir ve destekleme alımlarında fiyatlar, dünya pazarlarındaki gelişmeye uygun bir düzeyde kalacak olursa devalüasyona gerek duyulmadan teşvik tedbirleriyle dış ticaretteki tıkanıklığın giderilmesi sağlanacaktır.

Ayrıca çok önemli bir nokta olarak, devalüasyon söylentilerinin bir an önce ortadan kaldırılarak spekülatif ithalatın ve karabersanın önüne geçilmelidir.

Eğer devalüasyon kaçınılmaz ise ve mutlaka devalüasyona gidilecek ise, DÇM hesabının sonu gelmişse ve dış kredilerde de ümit yoksa, devalüasyon zamanının çok gizli tutulması, oranının çok iyi hesaplanması ve devalüasyonla birlikte temel bir takım tedbirlere gidilmesi gerekir. Aksi halde devalüasyon kararıyla sadece bazı girişim ve girişimcilere haksız kazanç sağlanmış olur.

SERMAYE PİYASASI:

Mali payasa kapsamında iki piyasa vardır. Birincisi, para piyasası ikincisi ise sermaye piyasasıdır. Para piyasasındaki gelişmeler ve etkilerini incelemiş olduğumuza göre, şimdi sermaye piyasasına geçelim.

./..

Etkin bir şekilde işlememesine, gerekli hukuki koşulların var olmamasına uygulamadaki gelişmeyi engelleyici hükümlerin varlığına karşın ülkemizde sermaye piyasası, orta ve uzun vadeli fon arz edenlerle talep edenlerin piyasada fiilen karşı karşıya gelmeleri nedeniyle işlemektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi öngörülen kalkınma hızını sağlayacak yatırım hedeflerini gerçekleştirmektir. Yatırım hedeflerinin gerçekleşmesi ise herşeyden önce tasarruf düzeyine bağlı olmaktadır. Bu ilişkinin kurulabilmesi için tasarruf fonları ve yatırım açığı veren ekonomik birimleri bir araya getirmek ve fonların kullanımında optimizasyon sağlamak amacına yönelmiş mali piyasalar, sanayileşme hareketi ile birlikte gelişmekte ve ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez kurumlarından biri olmaktadır.

Son yılların en önemli sorunu, teknolojik patlama ve kızışan uluslararası rekabetin sonucu olarak sınaî işletmelerin ölçek ve sayıca artması ile birlikte baş gösteren nakit sıkıntısıdır. Fon ihtiyaçlarının yeni yatırım girişimlerini baltalayıcı etkisi yanında, büyümeyi ve mevcut tesislerin tam kapasite ile çalışmasını engelleyici etkileride vardır.

Az gelişmiş ülkelerin iktisadî gelişme içinde başvurdukları başlıca yöntemlerden birisi sermaye piyasasını geliştirmektir. Yabancı sermayeye muhtaç kalmamak şartıyla gelişmek isteyen ülkelerin çok zaman başka alternatifleri de yoktur.

Sermaye piyasasının fonksiyonlarını başarıyla yapabilmesi kuşkusuz bu piyasada görev alacak yardımcı finansal kuruluşların etkinliğine bağlıdır. Bu kuruluşların en önemlileri Yatırım Bankaları'dır. Ülkemizde yatırım bankalarının aracılığı ile halkımızın menkul kıymetlere plase ettikleri tasarruflarda artış olmuştur.

Fakat sermaye Piyasası gelişmeleri düzensiz, plansız ve denetimsiz bir ortamda gerçekleşme durumundadır. Sağlam bir ikincil piyasa yoktur ve bu piyasayı kurabilecek aracı kuruluşları henüz zayıf ve örgütsüzdür. Bu yüzden sermaye piyasamızdaki işlemler çoğunlukla Borsa dışında olmaktadır. Menkul Kıymet satışlarının Borsa'ya tescil zorunluluğu bulunmaması bu alandaki hukuk kurallarımızın büyük boşluğudur. Borsa dışındaki işlem hacminin Borsa içindekinden çok daha yüksek olduğu, birincil piyasada son yıllarda görülen olağanüstü hızlı genişlemeden anlaşılmaktadır.

./..

Son üç sene içinde çeşitli bankaların menkul kıymetler konusunda ihtisaslaşmış teşkilatlar kurmaları ve çeşitli yeni kuruluşların doğ - ması Sermaye Piyasamızın olumlu gelişmesinin göstergeleridir. Ancak, sağlıklı bir sermaye piyasasının kurulabilmesi için bu çalışmaların hızlandırılmaları ve yaygınlaşmaları ve bütün bu faaliyetlerin belirli ve planlı ve kanunlar çerçevesi dahilinde yürütülmesi gerekmektedir.

Şimdi Türkiye'de son dört yıl içindeki Sermaye Piyasası gelişmelerine geçelim. 1973 yılı içinde geçmiş yıllara oranla sermaye hareketleri çok gelişmiş ve özel sektör tarafından çıkarılan tahvil tutarı 1972 yılına göre çok artmıştır.

1973 yılında çıkarılan toplam tahvil tutarı 5.889 milyon TL. değerinde olmuştur. Bunun 4.000 milyon TL. değerinde olan kısmı Hazine tarafından, 1.250 milyon TL. olan kısmı Devlet Yatırım Bankası tarafından çıkarılmıştır.

Özel sektörün 42 kuruluş tarafından çıkardığı tahvil tutarı ise, toplam 639,9 milyon TL. değerindedir. Tahvil ihracının faaliyetlere göre dağılımı yaklaşık olarak şöyledir: %25 kağıt ve basım, %9.5 ilâç-boya-kimya, %8.5 plastik, %7 metalurji-makina-motor sanayileri, %8 kadar da Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tarafından çıkarılmıştır.

Özel sektörün çıkardığı tahvillerin vade ve faiz dağılımları şöyledir: 33 kuruluş 7 yıl vade, 3 kuruluş 8 yıl vade, 2 kuruluş 5 yıl vade, birer kuruluş da 3 yıl, 6 yıl, 10 yıl ve 11 yıl vade koymuşlardır. Özel sektör tahvillerinin çoğunluğu %15 faizlidir. Sadece bir firma çıkardığı iki tertip tahvillerin birine %41, diğerine %10 faiz haddi koymuştur.

1973 yılında Borsa katına kaydedilen özel sektör tahviller tutarı bir yıl öncesine oranla yaklaşık olarak iki misli olmuştur. Toplam olarak 29 özel kuruluş 409,9 milyon TL. değerinde tahvili borsa kotuna kaydettirmiştir. Devlet Yatırım Bankası 2,900 milyon TL. değerinde tahvili, Hazine ise 4.000 milyon TL. değerinde tahvili borsa kotuna kaydettirmiştir.

1973 yılında borsa kotuna kaydedilen hisse senetleri de gelişme göstermiş, bir yıl öncesine oranla yaklaşık olarak iki misli olmuştur. Toplam olarak 44 kuruluş tarafından 1.453 milyon TL. değerinde hisse senedi kote ettirilmiştir.

Bunların faaliyetlere göre dağılımı yaklaşık olarak şöyledir: %29 bankalara, %15 çimento, %19 plâstik-suni elyaf, %10 metalurji-motor-Makina, %6 dokuma, %12 gıda-meşrubat, %1 ilâç-boya-Kimya, %2 kâğıt ve %11 diğer sanayilere aittir.

./..

Türkiye'de sermaye piyasasının en iyi izlenebilen bölümü olan esham-tahvilât piyasası 1974 yılında da canlılığını sürdürmüştür. Öz kaynaklar dışında fon ihtiyacı olan özel şirketlerin emisyonu artarken özellikle kamu kesiminin tahvil ihracı büyük bir gelişme göstermiştir. Merkez Bankası da 1211 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanarak sermaye piyasasını düzenleme çalışmalarına 1974 yılında da devam etmiştir. Ödünç para verme işlerinde alınacak ve mevduat kabulünde verilecek faiz oranları ile Devlet tahvilleri faizlerinin yeniden düzenlenmesi, özel sektör kuruluşlarınca ihraç edilen tahvillerin faiz oranlarının da değiştirilmesini gerektirmiştir. Merkez Bankası, 1211 Sayılı Kanunun 4 üncü ve 40 ıncı maddeleri hükümlerine dayanarak 7.12.1974 tarihinde yayınlanan Merkez Bankası Banka Meclisi kararı ile özel sektöre mensup kuruluşlarca satışa çıkarılacak tahvillere uygulanan yıllık azami faiz oranını %15 den %18 e çıkarmıştır.

1974 te tedavüle çıkarılan tahviller, 617,5 milyon TL. şirketlere, 6.000 milyon TL. Hazineye ve 3.697 milyon TL. Devlet Yatırım Bankası'na ait olmak üzere 10.314.5 milyon TL.dir; bu da geçen yıla (1973'e) göre %36.8 bir artış ifade etmektedir.

Özel sektörün çıkardığı 617,5 milyon TL.lık tahvilin faaliyet alanlarına göre dağılışı yaklaşık olarak şöyledir: %29 dokuma ve giyim, %14 metalurji-makina ve motor, %11 çimento, %10 otomotiv, %8 banka ve sigortalar ve %28 kadarı diğer alanlar. Özel sektör tahvillerinin vadeler ve faiz haddi açısından dağılımı şöyledir; 38 kuruluş 7 yıl, 6 kuruluş 5 yıl, birer kuruluş da 6.9 ve 10 yıl vade koymuştur. Özel sektör tarafından çıkarılan tahvillerin faiz haddi %15 dir; sadece bir firma %10 faizli tahvil çıkarmıştır.

1974 yılında 32 özel kuruluşun 477,7 milyon TL. değerinde tahvili borsa kotuna kaydedilmiştir. Devlet Yatırım Bankasının 3.697 milyon TL.lik 1974 yılı İstikraz Tahvili ve Hazinenin 500 milyon TL.lik IVV.Tertip 1973 Kalkınma İstikrazı Tahvili borsa kotuna kaydedilmiştir. Hazine tarafından 1974 te çıkarılan 6.000 milyon TL.lik Barış Harekâtı Tahvilleri satışı yıl içinde tamamlanmadığı için borsa kotuna kaydedilmiştir.

Sermaye piyasası fonlarından yararlanmak için hisse senedi ihracında da 1974 yılında gelişme olmuştur. 1973 te Borsa kotuna kaydedilen hisse senetleri toplamı 1.452,6 milyon TL.iken, 1974 te 38 şirketin 1.726,0 milyon TL.lik hisse sureti borsa kotuna işlenmiştir. Bunların faaliyet alanlarına göre dağılımı yaklaşık olarak şöyledir: %17 gıda-meşrubat, %12 metalurji-makina-motor, %11 elektrik, %10 çimento, % 9 banka ve sigortalar, %9 dokuma-giyim ve %32 diğer alanlar.

./..

1974 senesinin tahvil piyasasını etkileyen başlıca unsurlarından birisi Eylül ayında ihraç edilen Barış Harekâtı Tahvilleri olmuştur. Bu tahvillerin bir süre kademeli şekilde nominal değerin altında ihraç edilmeleri %11 net (vergisiz) gelir sağlamaları ve Ağustos 1975 ten itibaren her an paraya çevrilebilmeleri piyasadaki tahvil talebini büyük ölçüde bu tahvillere çekmiştir. Toplam 1974-75 ihracı 6 milyon TL. tutarında olan bu tahvillere karşı büyük kuruluşlarla beraber ufak yatırımcılar da yakın ilgi göstermişlerdir.

Barış Harekâtı Tahvilleriyle beraber, bu tahvillerin ihracında, kararnameyle faiz oranları eski %9 (Net) dan %11 (Net) e yükseltilen bütün diğer Devlet Tahvillerinin satışları da artmıştır.

Ancak, 1975 başından itibaren özel sektör tahvillerinin %14.4 net gelir sağlayabilmeleri ve bazılarının anında işlemiş faizle birlikte paraya çevrilebilmeleri yatırım talebini bu araçlara yöneltmiştir.

1975 yılında birincil tahvil piyasasında büyük gelişme görülmüş ve tahvil ihraçları rekor düzeye erişmiştir. 1975 yılının sadece ilk dört ayında özel sektör tahvil ihraçları 700 milyon TL. civarında gerçekleşerek tüm 1974 ihraçlarına nisbeten %44 oranında bir artış göstermiştir. Birincil piyasadaki ihraçların hacmi kadar, tahvillerin özelliklerindeki yenilikler ve ufak tasarruf sahiplerinin ilk olarak tahvillere karşı yakın ilgi göstermeleri dikkati çekmiştir.

Tahvil ihracında 1975 yılında görülen gelişme 1976 yılında da devam etmiştir. 1976 yılında tahvil ihracı bir önceki yıla göre %26 oranında artarak 1,6 milyar liraya varmıştır.

1976 yılında sermaye piyasasını etkileyen olayların başında Merkez Bankası'nın 25 Şubat 1976 tarihinde yayınladığı özel sektör tahvillerinin satış tarihi ile satışın bittiği tarih arasındaki süreye ait faiz tutarı kadar nominal değerden düşük bir bedelle satılabilmesine izin veren tebliğ yer almaktadır.

1976 yılında çıkarılan 1,6 milyar TL.lik tahvilin %33 ünü Holding ve ticari şirketler, %16 sını tekstil kolunda çalışan şirketler, %15 ini gıda sanayii, ve % 13 ünü bankalar çıkarmışlardır. 1976 yılında çıkarılan tahvillerin sektörel dağılımı şöyledir:

./..

Sektörler	Toplam ihraçlar İçindeki Payı (%)	İhracatçı Firma Sayısı
Holding ve Ticari Şir.	33.09	9
Tekstil Sanayi	15.90	12
Mak.Motor ve Montaj San.	7.16	6
Plastik,Porselen,Deri, Tahta	1.61	1
Maden,Demir ve Döküm San.	8.99	5
Un,Şeker,Gıda San.	15.16	7
Çimento ve Mamulleri San.	2.89	2
İlâç,Ecza,Kimya,Boya San.	2.73	3
İmalat San.	0.28	1
Bankalar	13.04	1

Tahvil çıkarmada 1976 yılında, bir önceki yıla göre, bir artış görülmesine karşın satışların düştüğü görülmüştür. Bankaların ikramiye dağıtmasını engelleyen kararname, düşünüldüğünün tersine,tahvil satışlarını artırmak bakımından etkili olamamıştır. Ayrıca, enflasyon tahvil gelirlerini erozyona uğratarak tahvil alımını cazip olmaktan çıkartmıştır.

1976 yılında tahvil piyasasında olduğu gibi, hisse senedi piyasasında da durgunluk sürmüştür. Bu durgunluğun sebeplerinden biri ise piyasadaki sermaye şirketlerinin önemli bir bölümünün "aile şirketleri" olması ve sermayelerinin çok küçük bir bölümünü halka açm alarından dolayı piyasaya yeteri kadar hisse senedi gelmemesidir. Ayrıca, halka açık şirketlerin mali durumları konusunda kamuoyuna bilgi vermemeleri de hisse senedi satışlarını yavaşlatan bir etkendir.

Hisse senedi fiyatlarını etkileyen iki önemli unsurdan biri temettü dağıtımı oranı, diğeri ise sermaye arttırımıdır. 1976 yılında 16 şirket sermaye artırımına gitmiş ve bu şirketlerin toplam sermayelerindeki artış 1.458 milyon lira olmuştur. Şirketlerin 1976 yılında dağıttıkları kâr oranına göre gruplanışları ise şöyledir:

Kâr Dağıtma Oranı (%)	Şirket Sayısı	Şirket Sayısının Toplama Oranı (%)
Hiç temettü dağıtmayan	9	22.50
1-19	9	22.50
20-29	12	30.00
30-39	7	17.50
40 ve daha yukarı	3	7.50
TOPLAM	40	100.00

./..

Türkiye Sermaye Piyasasında hisse senetleri vasıtasıyla tahvillere nisbeten çok daha yüksek verimlerin sağlanabileceği çeşitli ve belirli hisselerin temettü ve prim (değer artışı) gidişlerinden görülmektedir. Son zamanların yarattığı geçici duruma rağmen hisse senetlerine yatırım yapan tasarruf sahiplerinin sayısının her sene arttığı şüphesizdir. Ancak, tahvillere nisbeten takipleri ve izahları daha güç olan hisse senetlerinin tam anlamıyla işleyen bir ikincil piyasa vasıtasıyla yaygınlaşmaları için ciddi, sağlam ve örgütlenmiş aracı kuruluşlara ihtiyac vardır.

Ülkemizdeki sermaye piyasasının yetersizliği ve milli gelirin düşük oluşu, büyük bir kitlenin, başta işsizlik olmak üzere halli gereken çeşitli problemlerinin çözümlenmesini güçleştirmektedir. Burada önemli bir sorun, yatırımlar ve sermaye piyasasının düzenlenmesi, teşvik ve denetlenmesinde çalışanların da temsili konusudur. Çıkarları ülke ekonomisiyle çok yakın ilişkili bulunan işçilerin, özellikle halkın açık anonim ortaklıkların denetlenmesi ile görevli komisyonda hükümet ve özel sektör temsilcileri ile birlikte temsil edilmesi şarttır.

Bu noktada, Sermaye Piyasası ile Halka Açık Anonim Şirketler arasındaki ilişkiyi incelemek gerekir.

HALKA AÇIK ANONİM ŞİRKETLER

Tasarruflarını değerlendirmek isteyen halk, sermaye piyasası vasıtalarına yani tahvil ve hisse senedine yatırım yapma yoluna gün geçtikçe daha çok eğilmektedir. Gelişmiş ve büyümüş özel kuruluşlar ya da kamu kuruluşları amaçladıkları yatırımları yapabilmek için halktan sermaye talep etmektedir. Bu iki olgu birleşince ortaya, tasarruflarını en iyi değerlendirme gayesiyle menkul kıymetlere yatıran halkın şirketlerin sermaye taleplerini karşılaması, yani halka açık anonim şirketler çıkıyor.

Halka açık anonim şirketlerin, sermaye piyasasının gelişimine yaptığı en büyük zarar pay sahiplerinin bilgi yetersizliği ve yönetime katılmaması yollarıyla olmuştur. Aslında sermaye piyasasında denetim, alıcı ve satıcının karşılıklı birbirlerine doğru bilgi vermeleri ve alıcının bu doğru bilgiler çerçevesinde kararını kendisinin vermesidir.

Demek ki, bugün Halka Açık Anonim Şirketler, gerçekte halka açılmamışlardır. Çünkü bunun için halk sermayesinin yanında şirketin yönetimine de katılmalıdır.

./..

Devlet vereceği teminatla ve getireceği yeni bir denetim sistemiyle halkın bu konudaki tereddütlerini silmelidir ki, halka açık şirketler, sermaye piyasasının gelişmesine dolayısıyla ülke kalkınmasına yararlı olsun. Başka bir deyişle, halka açık anonim şirketlerde halkın sermayesinin teminat altında bulundurulması, teşkil edilecek kuruluşların yönetimi ve denetimi tamamen imtiyazlı hisse senetlerine sahip bir avuç kişinin elinden alınarak, asıl büyük sermayeyi koymuş olan halkın kontrolüne geçmelidir. Bunu sağlamayı amaçlayan hukukî teminatın bir an önce gerçekleşmesi ile bu şirketlerde devlet denetimi hissedilir şekilde sağlanmalıdır.

Bu arada 1975 in 5 Mayıs'ında Resmi Gazete'de yayınlanan bir kanun ile 28 Kasım 1975'te kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'ndan söz edelim. Banka 1 milyar TL. sermayelidir ve her biri 1.000 TL. değerinde 1 milyon hisseye ayrılmıştır.

Banka'nın resmen kurulmasını sağlayan ve 28 Kasım 1975'te Resmi Gazetede yayınlanan Kanun Kuvvetindeki Kararnameye göre, Banka'nın amacı şöyledir: Yurt içinde ve bilhassa yurt dışında çalışmış ve çalışanların tasarruflarını, a) ekonomik bir güç halinde birleştirerek kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirmek, b) Kalkınma plânlarının temel ilkelerine uygun ve yurt sathına yaygın teşebbüslere yönelerek Türkiye'nin süratle ve yurt sathına yaygın sanayileşmesini sağlamaktır.

Anonim şirket olarak kurulması öngörülen Banka'nın sermayesinin %85 i Hazine, %15 i Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile ilgili Kamu İktisadi Teşebbüsleri tarafından taahhüt edilmiştir.

Banka yıllık programlarda yer alan sanayi yatırımlarına 10 yıla kadar olmak üzere uzun vadeli ve orta vadeli kredi verebileeektir. Yıllık programlarda geri kalmış yöre olarak gösterilen bölgelerde verilecek kredilerde, vadeninsüresinin 15 yıla kadar uzatılabileceği belirtilen kararnamede bu bölgelerde faiz oranının en az %50 eksiği ile uygulanacağı belirtilmektedir.

Kârlı ve verimli görülen projelerin gerçekleşmesinde öncülük, teknik yardımların sağlanmasında da aracılık etmesi öngörülen Banka, iç ve dış finansman kuruluşlarına yatırımlarla ilgili kredilerin sağlanmasında garanti verebileeektir.

./..

Fakat bu Banka için de işçinin yönetime katılma sorunu ortaya çıkıyor. İşçilerin tasarruflarıyla sermayesini oluşturan bir kuruluş olmasına rağmen ve "İşçi Yatırım Bankası" ismine rağmen işçi yönetimde söz hakkına sahip değildir, fakat olmalıdır.

BANKALAR

Bankalardaki konsolide mevduat toplamı, 1976 yılının ilk 10 ayında %8.1 oranında bir artış göstererek 142.342 milyon TL.ya ulaşmıştır. 1975 yılının ilk 10 ayında % 16 nın üzerinde mevduatta artışk hızı 1976 yılının aynı döneminde oldukça yavaşlamıştır.

Bankalarda Mevduat

Mevduat Türü	Aralık 1975	Ekim 1976	(Milyon TL.) Aralık-Ekim Değişim Oranı (%)
Vadesiz tasarruf	52.770	56.358	% 6.8
Vadeli tasarruf	30.096	31.459	% 4.5
Vadesiz ticari	32.095	36.310	% 13.1
Diğer	17.413	18.215	%
Toplam Mevduat	132.374	142.342	% 8.1

Ticari mevduattaki artışın bir bölümünün bankaların bloke mevduat bulundurmalarının bir sonucu olduğu hesaba katılırsa, gerçekte ilk 10 aylık dönemde mevduat artışı %8.1 oranının da altında kalmaktadır.

1976 yılında özellikle tasarruf mevduatındaki artış hızının yavaşlaması, bankaların mevduata ikramiye vermelerinin yasaklanmasına bağlanmak istenmektedir. Ancak bu yeterli bir açıklama değildir. Mevduattaki oransal yavaşlamanın gerçek nedeni, hızlı fiyat artışlarının küçük tasarrufları bütünüyle eritmesi ve büyük tasarrufların gayrimenkul ile spekülatif döviz alımına yönelmesidir.

Mevduattaki olumsuz gelişmelere karşın, kredi hacminin büyümesi hızlanmıştır. Bunda, Merkez Bankasının kamu kesimine yönelik doğrudan kredilerini büyük tutarda arttırırken, bankalar kesimine sağladığı reeskont ve avans tutarlarını da genişletmesi büyük rol oynamıştır.

./..

31 Mart 1975 tarihinde yani MC Hükümeti başa geçtiği sırada bankaların kredi hesaplarının toplamı 101.456 milyon TL. iken bu toplam 1976 yılının ilk on ayında 166.544 milyon liraya çıkmıştır. 31 Mart 1975 tarihinde 99.068 milyon lira olan toplam mevduat ise 31 Ekim 1976 tarihinde ancak 142.342 milyon liradır.

Bankaların kredi kaynaklarının araştırılması, ne kadarının tasarrufa dayalı olduğunun izlenmesi kamu kuruluşlarının görevidir. Ülkedeki gelir dağılımı ve bu dağılımın sonunda ortaya çıkan tasarruflar bellidir. Türkiye'de reel tasarruflara dayalı bir bankalar sisteminde kredi artışlarının bu denli yüksek olması olanaksızdır.

MC iktidarının hüküm sürdüğü dönem içinde açılan kredilerin büyük bölümü ticari amaçlı yani kısa vadelidir. Kısa vadeli kredilerle yatırım yapmak olanaksız olduğuna göre, bu krediler mal stoklarının sürdürülmesi ve yeni stoklar yaratılması için kullanılmıştır. Yani, daha önce de belirttiğimiz gibi bir bölümü, stok artışlarını izleyecek yeni bir devalüasyon sonunda haksız kazançlar sağlamak amacıyla; bir bölümü de özel sektörün diğer çabalarını sürdürmek amacıyla kullanılmıştır.

Türkiye'de bankacılık sistemi, plan hedeflerine ulaşmaya yardımcı olacak yatırımlarını değil, daha çok kendi iştirakleri olan yatırımları kollamaktadır. Böylece, bankaların iştirakleri olan ya da kısa dönemde kar getirecek yatırımlar daha çok kredi bulabilmektedir.

Planlı Dönemde Toplam Mevduat

(Milyon TL.)

Yıl	Toplam Mevduat	% Artış	Vadeli	% Artış	Vadesiz	% Artış
1962	9.418	-	1.497	-	7.921	-
1963	10.516	11.7	2.073	38.5	8.443	6.6
1964	12.010	14.2	2.834	12.6	9.676	15.6
1965	14.782	23.1	3.163	35.5	11.619	20.1
1966	18.486	25.0	4.245	34.2	14.241	22.6
1967	21.015	13.7	5.084	19.8	15.931	11.9
1968	26.115	24.3	6.207	22.1	19.908	24.9
1969	30.759	17.8	7.272	17.2	23.487	18.0
1970	36.246	18.2	9.805	34.8	26.411	12.6
1971	48.476	33.7	14.108	43.9	34.368	30.0
1972	62.994	30.0	19.640	39.0	43.354	26.1
1973	80.392	27.6	22.307	13.6	58.085	34.0
1974	99.068	23.2	27.070	21.4	71.998	24.0
1975	132.374	33.6	33.962	25.5	98.412	36.7
1976 Ekim	142.342	7.5	35.922	5.8	106.420	8.1

./..

PLANLI DÖNEMDE TOPLAM BANKA KREDİLERİ (Milyon TL.)

Yıl	Toplam Krediler	% Artış	Kendi Kaynaklarından	% Artış	Merkez Bankasından	% Artış
1962	10.362	-	9.512	-	850	-
1963	11.886	14.7	10.694	12.4	1.192	40.2
1964	13.444	13.1	11.921	11.5	1.523	27.8
1965	16.100	19.8	14.599	22.5	1.501	- 1.4
1966	20.191	25.4	17.250	18.2	2.941	95.9
1967	23.368	15.7	19.678	14.1	3.690	25.5
1968	27.575	18.0	23.236	18.1	4.339	17.6
1969	33.182	20.3	27.510	- 4.6	5.672	30.7
1970	37.005	11.5	30.705	11.6	6.300	11.1
1971	42.834	15.6	38.400	25.1	4.434	- 29.6
1972	55.993	30.7	50.000	30.2	5.993	35.2
1973	75.068	34.1	60.949	21.9	14.119	135.6
1974	95.749	27.5	72.571	19.1	23.178	64.2
1975	138.953	45.1	116.727	60.8	22.266	- 3.9
1976 Ekim	166.544	19.9	136.409	16.9	30.135	35.3

BANKA KREDİLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

(Milyon TL.)

	1974	1975	1976	Fark 75/74		Fark 76/75	
	Aralık	Aralık	Ekim	TL.	%	TL.	%
BANKA KREDİLERİ	95.729	138.953	166.544	43.204	45.1	27.591	19.9
1. İhtisas Kredileri	35.574	46.953	52.042	11.379	32.0	5.089	10.8
- Tarım Kredileri (Ziraat Bankası)	24.798	33.249	35.267	8.451	34.1	2.018	6.1
- Sanayi Kredileri (T.Sınai Kal.Bankası Sınai Yat.ve Kr.D.)	4.253	5.232	6.152	979	23.0	920	17.6
- Küçük Sanat (T.Halk Bankası)	2.533	3.940	5.835	1.407	55.5	1.895	48.1
- İpotek Kar.Kre.	3.990	4.532	4.788	542	13.6	256	5.6
2. Muhtelif Krediler	60.175	92.000	114.502	31.825	52.9	22.502	24.5

Son yıllarda kredi-mevduat ve para arzı gelişmeleri birarada gözönüne alındığında, piyasadaki likidite gereksiniminin geniş çapta para basarak karşılandığı görülmektedir. 1976 yılının ilk 11 aylık döneminde emisyondaki artış oranı % 36.8 dir ve bu son yıllarda gözlenen en yüksek artış oranıdır. 1976 yılı Aralık ayı başında emisyon hacmi 56.024 milyon liraya ulaşmıştır. Emisyon artışı öncelikle fiyatlar genel düzeyinde yüksek oranlı artışlara yol açarak enflasyonist baskının şiddetini artırmaktadır.

Emisyon hacminde planlı dönemde kaydedilen gelişmeler aşağıda gösterilmiştir.

Emisyon Hacmi (Tedavüle Çıkarılan Banknot) (Milyon TL.)

		Fark	
Yıl	Miktar	TL.	%
1962	5.122	-	-
1963	5.581	459	9.0
1964	6.611	1.030	18.5
1965	7.374	763	11.5
1966	8.351	977	13.2
1967	9.948	1.597	19.1
1968	9.925	- 23	-0.2
1969	10.974	1.049	10.6
1970	13.915	2.941	26.8
1971	17.032	3.117	22.4
1972	20.055	3.023	17.7
1973	25.332	5.277	26.3
1974	32.860	7.528	29.7
1975	40.938	8.078	24.6
1976 Ekim	53.298	12.360	30.2

Emisyon artırıcı etmenlerin başında özellikle kamu kesimine açılan krediler gelmektedir. Kamu kesiminin nakit ihtiyacının giderilmesi ve tarım ürünleri destekleme alımları emisyon hacmini genişleten en önemli nedenlerdir. Nitekim, Merkez Bankası'nca kamu kesimine doğrudan açılan kredilerde izlenen artışta en önemli pay, Bütçe Kanunu uyarınca Devlet Yatırım Bankasına yapılan özel finansman ile Toprak Mahsulleri Ofisine açılan kredilerindir. Konsolide Bütçe ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri bütçelerinin dayandığı finansman kaynaklarından biri de borçlanmadır. Ancak, borçlanma, bankalar sisteminde, enflasyonist etki yaratmaktadır.

./..

Merkez Bankası kredileri 1976 yılında önceki yıllara kıyasla çok hızlı artmıştır. Bu, ekonomik gelişme yönünden olumsuz etmenlerden biridir. Doğrudan kredilerindeki artış, Hazine'nin nakit ve kamu kesiminin finansman gereksinmesinin karşılanmasında Merkez Bankası'nın vazgeçilmez kaynak olma özelliğini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca, Merkez Bankasının bankalar kesimine sağladığı kaynaklar da dikkat çekici ölçülerde artmıştır.

Kamu gelirleri giderek artan toplam kamu harcamalarını karşılayabilecek düzeye ulaşmadığından, kamu kesimi genel dengesi açıkları devam etmekte ve bu açıkların Merkez Bankası kaynakları ile karşılanması fiyat istikrarı sağlanmasını olanaksız hale getirmektedir.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi
0256
332.46 SÜR 1977